

คิริमानนทสูตร (สูตรต่อสู้กับโรคร้ายไข้เจ็บ)

คิริमानนทสูตร กถามุข

พระคิริमानนทสูตร

รูปสัญญา นามสัญญา

อาสุภานุสสติกรรมฐาน

เมืองพระนิพพาน

ครูที่ดี

คนหลง

ปล่อยวาง

จิตกับตัณหา

ผู้รู้มากถือตัวไกลพระนิพพาน

ตัวบุญ ตัวบาป

ทศพลญาณ ๑๐ ประการ

ดับกิเลสทั้งห้า

คิริमानนทสูตร

กถามุข

คิริमानนทสูตร นับเป็นยอดพระสูตรฯหนึ่งที่มี สาระดีสำหรับมนุษย์ผู้มีสังขารไม่เที่ยง ต้องทนทุกข์ต่อ โรคร้ายไข้เจ็บที่คอยเบียดเบียนไม่ช่วงใดก็ช่วงหนึ่งของชีวิต พระพุทธองค์ตรัสพระสูตรนี้แก่พระอานนท์เพื่อนำไป แสดงแก่พระคิริमानนทซึ่งกำลังอาพาธหนักจน ไม่สามารถ มาเฝ้าพระพุทธเจ้าได้ พระคิริमानนทจึงขอให้พระอานนท์ ช่วยกราบบังคมทูลให้พระพุทธเจ้าทรงทราบเพื่อทรง พระกรุณาสงเคราะห์ให้ทุกขเวทนาเจ็บปวดซึ่งเบียดเบียนอยู่ ให้ระงับอันตรธานหายเกิดพระพุทธเจ้าทรงเมตตาแสดง สัญญา ๒ ประการ คือรูปสัญญา นามสัญญา และอื่นๆ เมื่อพระคิริमानนทกำหนดตามพระธรรมเทศนา ก็ได้บรรลु พระอรหัตผล ในขณะที่วางชูระในรูปนาม โรคร้ายของ พระคิริमानนทที่เจ็บปวด เวทนามันอันตรธานใน ขณะนั้นๆ

คิริमानนทสูตรจึงเป็นสูตรสำเร็จที่ช่วยคล่อมเคลา จิตใจของผู้ที่กำลังเจ็บป่วยอยู่ แม้ว่าการเจ็บป่วยนั้นจะ ร้ายแรงถึงขั้นที่ไม่อาจรักษาจนหายได้ก็ตาม พระสูตรนี้ ยังช่วยให้บุคคลทั่วไปที่มีทุกข์ได้คลายความวิตกกังวลไป ได้บ้าง ถ้าผู้ใดอยู่ในทุกข์สามารถที่จะกำหนดตามว่าชีวิต เป็นอนิจจัง คงสภาพเดิมอยู่ไม่ได้จะต้องมีการเปลี่ยนแปลง และดับลงในที่สุด อันเป็นธรรมชาติ จึงช่วยให้ผู้

เจ็บป่วย สามารถระงับจิตใจให้สงบวางเฉยลงได้ เมื่อวาระสุดท้าย ของชีวิตมาถึง วิญญาณก็จะละกายสังขาร ไปอย่างสงบ สู่สุคติภูมิ

พระคิริमानนทสูตร

ปฐมเหตุ

เอวมเม สุตํ เอกํ สมย์ ภควา สาวตถึยํ วิหริติ เขตวเน อนาถปิณฑิกสุต อารามे ตตุโร โข อายุสุมา คิริमानนุโท อาพาธโก โหตีติ.

บัดนี้จะแสดงพระสูตรอันหนึ่ง อันโบราณอาจารย์เจ้า กล่าวไว้ว่า คิริमानนทสูตร ได้อ้างเนื้อความแต่ครั้ง ปฐมสังคายนา พระมหาสังคาหกเถรเจ้าทั้งหลาย ๕๐๐ องค์ เปิดโอกาสไว้ให้พระอานนทองค์หนึ่ง ได้เข้ามาสู่ที่ประชุม พร้อมกันแล้ว คอยพระอานนทองค์เดียวกำลังเจริญสมาธิวิปัสสนาอยู่ ยังไม่ได้สำเร็จพระอรหัตต์ ครั้นพระอานนท เถรเจ้าได้สำเร็จพระอรหัตต์แล้ว ก็เข้าจุดอดมาน เอาปลฐวี กสิณเป็นอารมณ์ไปปรากฏบนอาสนะท่ามกลางสงฆ์ ให้ พระสงฆ์สิ้นความสงสัยในอรหัตตคุณ ที่ถ้าสัตตบัณฑคูหา ปฏิญาณตนในอเสขภูมิ ด้วยประการฉะนี้แล้ว พระมหาสังคาหกเถรเจ้าทั้งหลายมีพระมหากัสสปะเป็นประธาน จึง ได้อารธนาเชื้อเชิญให้พระอานนท ขึ้นนั่งเหนือธรรมาสน์ แสดงสุดตันตปิฎก ยกคิริमानนทสูตรนี้ขึ้นเป็นหัวข้อ พระมหากัสสปะเถรเจ้าจึงถามพระอานนทว่า อานนุท คูกร อานนท พระสูตรอันมีชื่อว่าคิริमानนทสูตรนั้น พระพุทธเจ้า แสดงแก่บุคคลผู้ใด และตรัสเทศนา ณ ที่ไหน ปรารภอะไร ให้เป็นเหตุ จึงได้ตรัสเทศนามีวิถิตารพิสดารอย่างไร? ขอให้พระอานนทเจ้าจงแสดงต่อไปในกาลบัดนี้

อล โข อายุสุมา อานนุโท ลำดับนั้นพระอานนท เถรเจ้า ผู้นั่งอยู่บนธรรมาสน์ ได้โอกาสแต่พระสงฆ์แล้ว จึง วิสัชนาพระสูตรนี้ มีคำปฏิญาณในเบื้องต้นว่า เอวมเม สุตํ ดังนี้ ข้าพเจ้าผู้ชื่อว่า อานนท หากได้สดับมาแต่พระออบแก้ว กล่าวคือพระ โอบฐ์ของพระพุทธเจ้า มีใจความว่า

เอกสมย์ สมัยกาลคาบหนึ่ง พระผู้มีพระภาค สัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จสำราญพระอิริยาบถอยู่ ณ พระเชตวัน วิหาร อันเป็นอารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐีสร้างถวาย ใกล้กรุงสาวัตถี ในกาลนั้นพระผู้เป็นเจ้าของข้าพเจ้าชื่อว่าคิริमानนท เถระผู้มีอายุ อาพาธโก เกิดอาพาธหนักเหลือกำลังที่จะ อดกลั้น พระผู้เป็นเจ้าของข้าพเจ้าจึงให้เชิญข้าพเจ้าเข้าไปยังสำนัก ของตนแล้ว จึงกล่าวว่า อานนุท คูกรอานนท ข้าพเจ้า ผู้ชื่อว่าคิริมานนทนี้ บังเกิดอาพาธหนักเหลือกำลังที่จะ อดกลั้น ไม่สามารถจะไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ ขอ นิมนต์ท่านอานนทนำเอาอาการอาพาธอันร้ายแรง ของข้าพเจ้าไปกราบทูล ให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงทราบ เพื่อทรงพระมหากรุณาสงเคราะห์ให้ทุกขเวทนา เจ็บปวด ซึ่งเบียดเบียนอยู่ในร่างกายของข้าพเจ้านี้ ระงับ อันตรธานหายเถิด ข้าพเจ้ารับเถรวาทีแล้ว ก็เข้าไปเฝ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลอาการอาพาธและทุกขเวทนา ตามคำสั่งของพระคิริमानนทให้ทรงทราบทุกประการ

อล โข ในกาลครั้งนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อได้ทรง ทราบอาการของพระผู้เป็นเจ้าของข้าพเจ้า

นนท์ แล้วจึงตรัสแก่ ข้าฯ ว่า **อานนท** ดูกรอานนท์ ท่านจงกลับคืนไปสู่สำนัก ของท่านคริमानนท์ โดยเร็ว แล้วพระองค์ตรัสต่อไปว่า

รูปสัญญา นามสัญญา

วิสุทธิจิตเต อานนท เท.ว สญญา สุตวา โส อาพาโธ ฐานโส ปฏิปตฺสมุภยฺย ดังนี้ ดูกรอานนท์ เมื่อท่าน ไปถึงสำนักพระคริमानนท์แล้ว ท่านจงบอกสัญญา ๒ ประการ คือ รูปสัญญา๑ นามสัญญา๑ คือว่ารูปร่าง กายตัวตนทั้งสิ้นก็ดี คือนามได้แก่จิตเจตสิกทั้งหลายก็ดี ก็ให้ปลงธุระเสีย **อย่าถือว่ารูปร่างกายจิตเจตสิกเป็นตัวตน และอย่าเข้าใจว่าเป็นของของตน ทุกสิ่งทุกอย่างความจริง เป็นของภายนอกสิ้นทั้งนั้น** ดูกรอานนท์ ถ้าหากว่า รูปร่างกายเป็นตัวตนเราแท้ เมื่อล่วงสู่ความแก่เฒ่าชรา ตา ฝ้า หูหนวก เนื้อหนังเหี่ยวแห้ง ฟันโยกคลอน เจ็บปวด เหล่านั้น เราก็จักบังคับได้ตามประสงค์ว่า อย่างเป็นอย่างนั้น อย่างเป็นอย่างนี้ นี้เรายังบังคับไม่ได้ตามประสงค์ เขาจะเจ็บ จะไข้ จะแก่ จะตาย เขาก็เป็นไปตามหน้าที่ของเขา เรา หมคอานาจที่จะบังคับบัญชาได้ เมื่อตายเราจะพาเอาไป สักสิ่งสักอันก็ไม่ได้ ถ้าเป็นตัวตนของเราแล้ว เราก็คงจะพา เอาไปได้ตามความปรารถนา ดูกรอานนท์ ถึงจิตเจตสิกก็ ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่ของของตน หากว่าจิตเจตสิกเป็นเรา หรือเป็นของของเรา เราก็จักบังคับได้ตามประสงค์ว่า จิต ของเราจงเป็นอย่างนี้จึงเป็นอย่างนั้น จงสุขสำราญทุกเมื่อ อย่าทุกข์อย่าร้อนเลยดังนี้ ก็จะพึงได้ตามปรารถนา นี้หาเป็น เช่นนั้นไม่ เขาจะคิดอะไรเขาก็คิดไป เขาจะอยู่จะไปก็ ตาม เรื่องของเขา เพราะเหตุร่างกายจิตใจเป็นอนัตตา ไม่ใช่ ตัวตน ไม่ใช่ของของตน ให้ปลงธุระเสีย อย่าเข้าใจถือเอา ว่าเป็นตัวตนและของของตนเถิด. ดูกรอานนท์ ท่านจง ไป บอกซึ่งสัญญาทั้ง ๒ ประการคือรูปและนามนี้ โดยเป็น อนัตตา ไม่ใช่ตัวตนและไม่ใช่ของของตน ให้พระคริमानนท์ แจ้งทุกประการ เมื่อพระคริमानนท์แจ้งแล้ว การอาพาธ ความเจ็บปวดและทุกขเวทนาก็จะหายจากร่างกายของ พระคริमानนท์หมดสิ้น จะหายอาพาธ โดยรวดเร็วด้วย **ภนฺเต อริยกสฺสป** ข้าแต่พระอริยกัสสปะผู้เป็นประธาน ในสงฆ์ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสแก่ข้าฯ ด้วยประการ ดังนี้แล.

อาสุภานุสสติกรรมฐาน

ตทนนฺตรํ ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัส เทศนาแก่ข้าฯ สืบต่อไปว่า **อานนท** ดูกรอานนท์ ตัวตน เราก็คือ ตัวตนของผู้อื่นก็ดี ตัวตนของสัตว์ดิรัจฉานทั้งหลาย ก็ดี ก็มีอยู่แต่กองกระดูกสิ้นด้วยกัน เหมือนกันทุกตัวตน และตัวสัตว์ จะหาสิ่งใดเป็นแก้วเป็นแหวนเป็นแท่งเงิน แท่งทองแต่สักสิ่งสักอันก็หาไม่ได้ จะหาเอาอันใดเป็นตัว เป็นตน เป็นจิตเป็นเจตสิกของบุคคลผู้ใดก็ไม่มี ล้วนเป็นอนัตตาหาแก่นสารมิได้ บุคคลหญิงชาย คฤหัสถ์นักบวช ทั้งหลาย มาพิจารณาเห็นแจ้งชัดใน รูปนาม จิต เจตสิก โดยเป็นอนัตตาดังนี้แล้ว ก็จะมีอันสงสัยไม่มีส่วนที่จะพึง ประมาณได้ ท่านพิจารณาแต่คำว่า **อภฺภูมิมิถฺขุ** เชื้อใน กระดูกเหล่านั้น ท่านถือเอาอภฺภูมิกสัญญาอย่างเดียวเป็น อารมณฺ์ ก็จะpongใส่รู้งเรื่องเห็นแจ้งในร่างกายของตน จนได้บรรลุธรรมวิเศษ เหตุถือเอาอภฺภูมิกสัญญาเป็นอารมณฺ์เห็นอนัตตาแจ่มแจ้งด้วยประการดังนี้. ดูกรอานนท์ มรณ สัญญา พิจารณาความตายก็ดี อภฺภูมิกสัญญา พิจารณา กองกระดูกก็ดี ปฏิกูลสัญญา พิจารณาร่างกายนี้โดยเป็น ของน่าเกลียดน่าสะอิดสะเอียน

เต็มไปด้วยหมุ่นอนและ จุลอินทรีย์มีจำนวนมากตามลำใสน้อยลำใสใหญ่ ตามเส้น เอ็นทั่วไปใน ร่างกาย และเต็มไปด้วยเครื่องเนาของหมื่น มีอยู่ในร่างกายนี้ทุกสิ่งทุกอย่าง ร่างกายนี้ นับว่าเป็นของ เปล่า ไม่มีอะไรเป็นของเราสักสิ่งสักอัน เกิดมาสำคัญว่าเป็นสุข ความจริงก็สุขไปอย่างนั้นเอง ถ้าจะ ให้ถูกต้องกล่าวว่า เกิดมาเพื่อทุกข์ เกิดมาเจ็บ เกิดมาใช้ เกิดมาเป็นพยาธิ เจ็บปวด เกิดมาแก่ เกิดมา ตาย เกิดมาพลัดพรากจากกัน เกิดมาหาความสุขมิได้ ความสุขนั้นถ้าพิจารณาดูให้ละเอียด แล้วมี น้อยเหลือประมาณ ไม่พอแก่ความทุกข์ นอนหลับ นั้นแหละนับว่าเป็นความสุข แต่เมื่อมาพิจารณา ดูให้ละเอียด แล้ว ชำเป็นทุกข์ไปเสียอีก ถ้าผู้ใดพิจารณาเห็นตามดังเรา ตถาคตแสดงมานี้เป็นนิมิต อันหนึ่ง ครั้นจดจำได้แน่นอน ในตนแล้ว ก็เป็นเหตุให้ได้มรรคผลนิพพานในปัจจุบันนี้ โดยไม่ต้อง สงสัย. ดูรอนนท์ นักปราชญ์ทั้งหลายผู้ฉลาด ด้วยปัญญา ท่านบำเพ็ญอุสภานุสสติกรรมฐาน ประารถนา เอาพระนิพพานเป็นที่ตั้งนั้น ท่านยอมถือเอาอุสภะในตั้ เป็นอารมณ์ของกรรมฐาน ถ้ายัง เอาอุสภะภายนอกเป็น อารมณ์อยู่แล้ว ยังไม่เต็มทางปัญญา เพราะยังอาศัย สัญญาอยู่ ถ้าเอาอุสภะใน ตั้เป็นอารมณ์ของกรรมฐาน ได้จึงเป็นที่สุดแห่งทางปัญญา เป็นตัววิปัสสนาญาณ ได้. ดูรอนนท์ บุคคลผู้ใดประารถนาพระนิพพาน จงยังอุสภะ กรรมฐานในตนให้เห็นแจ้งชัดเถิด ครั้งไม่เห็นก็ให้ พิจารณา ปฏิภาณสัญญาลงในตนว่า แม้ตัวของเรานี้ถึงยังมีชีวิตอยู่ ก็เป็นของน่าพึงเกลียดพึงเบียดหน่าย ยิ่งนัก ถ้าหากว่าไม่มี หน้หุ้มห่อไว้แล้ว ก็จะเป็นของน่าเกลียดเหมือนอุสภะแท้ เพราะมีหน้หุ้มห่อ ไว้จึงพออยู่ได้ อันที่แท้ตัวคนแห่งเรานี้ จะตั้งอยู่ได้ก็ด้วยลมอัสสาสะ ปัสสาสะเท่านั้น ถ้าขาด ลม หายใจเข้าออกแล้ว ตัวคนนี้ก็จะเป็นของน่าเบียดพิ้งไป แต่นั้นก็จะเป็นอาหารของสัตว์ทั้งหลายมีหนอน เป็นต้น จะมาเจาะไซกิน ส่วนลมหายใจเข้าออกซึ่งเป็นเจ้าชีวิต นั้นเล่า ก็เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ ของของตัว เขาอยากอยู่ เขาก็อยู่ เขาอยากดับเขาก็ดับ เราจะบังคับบัญชาไม่ได้ ตามประารถนา ถ้าขาด ลมหายใจเข้าออกแล้ว ความสวย ความงามในตน และความสวยความงามภายนอก คือ บุตรภรรยา และข้าวของเงินทอง เครื่องอุปโภคบริโภคทั้งปวง ก็ย่อมหายไปสิ้นด้วยกันทั้งนั้น เหลียวซ้ายแลขวา จะได้เห็น บุตรภรรยาและหลานก็หาไม่ได้ ต้องอยู่คนเดียวในป่าช้า หาผู้ใดจะเป็นเพื่อนสงมิได้ ดูรอนนท์

บุคคลผู้ใด พิจารณาเห็นอุสภกรรมฐาน ๓๒ ประการ เห็นซากผิฉิบ ในตน ชื่อว่าได้ถือเอาความสุข ในทางพระนิพพาน วิถีเจริญ อุสภกรรมฐานตามลำดับ คือให้ปลงจิตลงในเกสา (ผม) ให้เห็นเป็นอุสภะ แล้วให้สำคัญในเกสานั้นว่าเป็นอนัตตา แล้วให้เอาโลมา (ขน) ตั้งลงปลงจิตให้เห็นเป็นอุสภะ เป็น อนัตตา แล้วเอาขา (เล็บ) ทันตา (ฟัน) ตั้งลงปลงจิต ให้เห็นเป็นอุสภะเป็นอนัตตา แล้วให้เอาต ใจตั้งลงตาม ลำดับไป จนถึงมัตถกัมมัตถลุดังเป็นที่สุด พิจารณาให้เห็น เป็นอุสภะเป็นอนัตตา โดยนัยเดียวกัน ดูรอนนท์ เรา ตถาคตแสดงมานี้โดยพิสดาร ให้กว้างขวางทั้งเบื้องต้นและ เบื้อง ปลาย แท้จริงบุคคลผู้มีปัญญารู้แล้ว ก็ให้สงเคราะห์ ลงใน อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เท่านั้น บุคคลผู้มี ปัญญา จะเจริญอุสภกรรมฐาน ท่านมิได้เจริญแต่ต้นลำดับไปจน ถึงปลาย เพราะเป็นการเน้นซ้ำ ท่านยกอาการอันใด อันหนึ่งขึ้นพิจารณา สงเคราะห์ลงใน อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ท่านก็ย่อมได้ถึง

มรรคผลนิพพานโดยสะดวก การที่เจริญ อสุภกรรมฐานนี้ ก็เพื่อให้เบื่อหน่ายในร่างกายของตน อันเห็นว่าเป็นของสวของงาม ทั้งวัตถุภายในและภายนอก ให้เห็นเป็นของเปื้อนเน่าผุพัง จะได้ยกตนให้พ้นจากกิเลส ตัณหา ผู้มีปัญญาารู้แล้วไม่ควรชื่นชมยินดีในรูปตนและผู้อื่น ทั้งรูปหญิงรูปชาย ทั้งวัตถุข้าวของสิ่งามประณีตบรรจง อย่างใดอย่างหนึ่งเลย เพราะว่าความรักทั้งปวงนั้นเป็นกองกิเลสทั้งสิ้น ถ้าห้ามใจให้ห่างจากกองกิเลสได้ จึงจะได้รับ ความสุขทั้งชาตินี้และชาติหน้า ถ้าหากใจยังพัวพันอยู่ใน กองกิเลสแล้ว ถึงแม้จะได้รับความสุขสบายก็เพียงชาตินี้ เท่านั้น เบื้องหน้าต่อไปไม่มีทางที่จะได้เสวยสุข มีแต่ เสวยทุกข์โดยถ่ายเดียว ผู้มีปัญญาเมื่อได้เจริญอสุภานุสสติ กรรมฐานเอาวัตติงสาการ ๓๒ เป็นอารมณ์ ก็ควรละ กองกิเลสตัณหาให้ขาดสูญ เมื่อรู้แล้วปฏิบัติตามจึงจะเห็น ผลเป็นกุศลต่อไป เมื่อรู้แล้วไม่ปฏิบัติตามก็หาผลอานิสงส์ มิได้ เพราะละกิเลสตัณหาไม่ได้ เปรียบเหมือนบุคคลผู้ตก เข้าไปในกองเพลิง เมื่อรู้ว่าเป็นกองเพลิง ก็รีบหนีออกหนี จึงจะพ้นความร้อน ถ้ารู้ว่าตัวตกเข้าอยู่ในกองเพลิง แต่ มิได้พยายามที่จะหนีออกหนีออก จะพ้นจากความร้อน ความไหม้อย่างไรได้ ข้ออุปมานี้ฉันใด บุคคลรู้แล้วว่า สิ่งนี้เป็น โทษแต่มิได้ละเสีย ก็มีได้พ้นจากโทษเหมือนกับ ผู้ไม่พ้นจากกองเพลิงฉะนั้น ดูกรอานนทผู้รู้แล้วมิได้ทำ ตามนั้น จะนับว่าเป็นคนรู้ไม่ได้เพราะไม่เกิดมรรคเกิดผลเลย เราตถาคตอนุญาตตั้งศาสนธรรมคำสั่งสอนไว้นี้ ก็เพื่อว่า เมื่อผู้รู้แล้วว่าสิ่งใดเป็นโทษให้ละเสีย มิใช่ตั้งไว้เพื่ออ่านเล่น ฟังเล่น พูดเล่น เท่านั้น บุคคลทั้งหลายล้วนเสวยทุกข์ใน มนุษย์และในอบายภูมิทั้งนั้น มิใช่สิ่งอื่นเลย เป็นเพราะ กิเลสราคะตัณหาอย่างเดียว ถ้าบุคคลผู้ยังไม่พ้นจากกิเลส ราคะตัณหาตราบใด ก็ยังไม่เป็นผู้พ้นจากอบายทุกข์ได้ จนตรานั้น บุคคลผู้มิได้พ้นจากกิเลสราคะตัณหา นั้น จะ ทำบุญให้ท่านสร้างกุศลอย่างแข็งแรงเท่าใดก็ดี ก็จะได้ เสวยความสุขในมนุษย์โลกและเทวโลกเพียงเท่านั้น ที่จะได้ เสวยสุขในพระนิพพานนั้นเป็นอันไม่ได้เลย ถ้าประสงค์ต่อ พระนิพพานแท้ ให้ โคนเกล้าเข้าบวชในพระศาสนาไม่ว่า บรุษหญิงชาย ถ้าทำได้ดังนี้ชื่อว่าปฏิบัติใกล้ชิดต่อพระนิพพาน เพราะว่าเมืองนิพพานนั้นปราศจากกิเลสตัณหา ผู้มีปัญญา เมื่อปรารถนาความสุขในพระนิพพาน จงออกบวชใน พระพุทธศาสนา แล้วตั้งใจเจริญ สมถวิปัสสนา อย่าให้ หลงโลกหลงทาง ถ้าไม่รู้ทางพระนิพพาน มีแต่ตั้งหน้า ปรารถนาเอาเท่านั้นก็จะหลงขึ้นไปในรูปพรหม ชื่อว่า หลงโลกหลงทาง ไปในภพต่างๆ ให้ห่างจากพระนิพพานไป การทำบุญทำกุศลทั้งหลายนั้น มิใช่จะทำให้บุญนั้นพาไป ในที่อื่น ทำเพื่อระงับดับกิเลสได้อย่างเดียว อย่าเข้าใจ ว่าทำบุญกุศลแล้ว บุญกุศลนั้นจะยกเอาตัวนำเข้าไปสู่ พระนิพพานเช่นนั้นหาไม่ได้ ทำเพื่อจะระงับดับกิเลสตัณหา แล้วจึงจะไปพระนิพพานได้ กิเลสตัณหา นั้นมีอยู่ที่ตัวของเรา ถ้าเราไม่ทำให้ดับ ใครจะมาช่วยดับให้ ดันเหง้าเค้ามูลของ กิเลสตัณหาอยู่ที่เรา ถ้าเราดับไม่ได้ก็ไม่ถึงซึ่งความสุขในพระนิพพานเท่านั้น

เมืองพระนิพพาน

ตทนนคร ในลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัส เทศนาต่อไปอีกว่า อานนท ดูกรอานนท นิพพาน นคร นาม อันชื่อว่าเมืองพระนิพพาน ย่อมตั้งอยู่ในที่สุดแห่งโลก โลกมีที่สุดเพียงใด พระ

นิพพานก็ตั้งอยู่ที่สุดนั้น พระนิพพาน เป็นพระมหานครอันใหญ่ เป็นที่บรมสุขหาที่เปรียบมิได้ คำ
ที่ว่าที่สุดแห่งโลกนั้น จะถือเอาอากาศโลกหรือจักรวาล โลกเป็นประมาณนั้นมิได้ อากาศโลกและ
จักรวาลโลกนั้น มีที่สุดเบื้องต่ำก็เพียงได้แผ่นดิน แผ่นดินนี้มีน้ำรองใต้น้ำ นั้นมีลม ลมนั้นหนาได้ ๕
แสน ๔ หมื่น โยชน์สำรองน้ำไว้ ได้ลมน้ำลงไปเป็นอากาศหาที่สุดมิได้ ที่สุดโลกเบื้องต่ำก็ เพียงลม
เท่านั้น อันว่าที่สุดแห่งจักรวาลโลกเบื้องขวางนั้น มีอนันตจักรวาลเป็นเขต นอกอนันตจักรวาล
ออกไปเป็น อากาศว่างๆอยู่ จึงว่าโดยขวางมีอนันตจักรวาลเป็นที่สุด อันว่าที่สุดแห่งจักรวาลโลก
เบื้องบนนั้น มีรูปพรหมเป็นเขต เฉพาะอรุปรหม ๔ ชั้นนั้น พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็น นิพพาน
พรหมหรือนิพพานโลก นิพพานโลกนี้เป็นที่ไม่ ล้นสุด ส่วนว่านิพพานของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีนาม
ว่า โลกุตตรนิพพาน เป็นนิพพานที่สุดที่แล้ว ต่ออรุปรหม ๔ ชั้นขึ้นไปก็เป็นที่ว่างๆ อยู่
จึงว่าที่สุดเบื้องบน เพียงอรุปรหมเท่านั้น จะเข้าใจเอาเองว่าลมรองน้ำและ อนันตจักรวาลและอรุปร
หมเป็นที่สุดของโลก เมื่อ พระนิพพานคงตั้งอยู่ในที่สุดของโลกเหล่านั้น ดังนี้ พระ พุทธเจ้าจึง
ห้ามว่า อย่าเพิ่งเข้าใจอย่างนั้นเลย ที่ทั้งหลาย เหล่านั้น ใครๆก็ไม่สามารถจะไปถึงด้วยกำลังกาย หรือ
ด้วยกำลังยานพาหนะมียานช้างยานม้าได้ อย่าเข้าใจว่าเมือง นิพพานตั้งอยู่ในที่สุดของโลกเหล่านั้น
หรือตั้งอยู่ในที่ แห่งนั้นแห่งนี้ อย่าเข้าใจว่าตั้งอยู่ในที่ใดที่หนึ่งเลย แต่ว่า พระนิพพานนั้น หากมีอยู่
ในที่สุดของโลกเป็นของจริง ไม่ต้องสงสัย ให้ท่านทั้งหลายศึกษาให้เห็นโลก รู้โลกเสีย ให้ชัดเจน ก็
จักเห็นพระนิพพาน พระนิพพานก็ตั้งอยู่ใน ที่สุดแห่งโลกนั่นเอง

ดูกรอานนท์ บุคคลทั้งหลายถึงที่สุดโลกออกจาก โลกได้แล้ว จึงชื่อว่าถึงพระนิพพาน และรู้ตน
ว่าเป็นผู้พ้น ทุกข์แล้วและอยู่สุขสำราญบานใจทุกเมื่อ หากความเร่าร้อน โสภะเศร้าเสียใจมิได้ ถ้าผู้ใด
ยังไม่ถึงที่สุดโลก ยังออกจากโลก ไม่ได้ตราบดี ก็ชื่อว่ายังไม่ถึงพระนิพพาน จะต้องทนทุกข์ น้อย
ใหญ่ทั้งหลาย เกิดๆ ตายๆ กลับไปกลับมาหาที่สุด มิได้อยู่ตราบนั้น บุคคลทั้งหลายเป็นผู้ต้องการ
พระนิพพาน แต่หาไม่รู้ไม่ว่าพระนิพพานนั้นเป็นอย่างไร อยู่ที่ไหน การปฏิบัติ ในทาน ศีล สมาธิ
ปัญญา อันเป็นทาง ไปสู่พระนิพพาน ก็ไม่เข้าใจ เมื่อไม่รู้ไม่เห็น ไม่เข้าใจแล้ว จะไปสู่พระนิพพาน
นั้นเป็นการลำบากยิ่งนัก เปรียบเหมือนคน ๒ คน ผู้หนึ่ง ตาบอด ผู้หนึ่งตาดี จะว่ายข้ามน้ำม่านที่
อันกว้างใหญ่ ในคนทั้ง ๒ นั้น ผู้ใดจักถึงฝั่งข้างโน้นก่อน คนผู้ตาดีต้อง ถึงก่อน ส่วนคนผู้ตาบอด
นั้น จะว่ายข้ามไปถึงฝั่งปากโน้น ได้แสนยากแสนลำบาก บางทีจะตายเสียในท่ามกลางแม่น้ำ เพราะ
ไม่รู้ไม่เห็นว่าจะฝั่งอยู่ที่ไหน ช้ออุปมานี้ฉันใด คนไม่รู้ ไม่เห็นพระนิพพานอยู่ที่ไหนเป็นอย่างไร ทาง
จะไปก็ไม่เข้าใจ เป็นแต่อยากได้ออกถึง ออกไปพระนิพพาน เมื่อเป็น เช่นนี้การ ได้การถึงของผู้
นั้นก็ต้องเป็นของลำบากยากแค้นอยู่ เป็นของธรรมดา บางทีจะตายเสียเปล่า จะไม่ได้เงินค่าของ
พระนิพพานเลย ผู้ศึกษาพึงเข้าใจว่า พระนิพพานอยู่ที่สุด ของโลก ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นทาง ไปพระ
นิพพาน ถ้า รู้อย่างนี้ยังมีทางที่จะถึงพระนิพพานได้บ้าง แม้เมื่อรู้แล้ว อย่างนั้น ก็จำต้องพากเพียร
พยายามเต็มที่ จึงจะถึงเหมือน คนตาดีว่ายข้ามน้ำ ก็ต้องพยายามจนสุดกำลังจึงจะข้าม พ้นได้ มี
อุปไมยเหมือนกันฉันนั้น ดูกรอานนท์ บุคคล ทั้งหลายผู้ปรารถนาพระนิพพานควรศึกษาให้รู้แจ้ง

ครั้น รู้แจ้งแล้วจะถึงก็ตาม ไม่ถึงก็ตาม ก็ไม่เป็นทุกข์แก่ใจ ถ้าไม่รู้ แต่อยากได้ย่อมเป็นทุกข์มากนัก เปรียบเหมือนบุคคล อยากได้วัตถุสิ่งหนึ่ง แต่หากไม่รู้จักวัตถุสิ่งนั้น ถึงวัตถุสิ่งนั้น จะมีอยู่จำเพาะหน้า ก็ไม่อาจถือเอาได้เพราะไม่รู้ ถึงจะมีอยู่ก็มีเปล่าๆ ส่วนตัวก็ไม่หายความอยากได้ จึงเป็นทุกข์ ยิ่งนัก ผู้ปรารถนาพระนิพพาน แต่ไม่รู้จักพระนิพพาน ก็เป็นทุกข์เช่นนั้น จะถือเสียว่าไม่รู้ก็ช่างเถอะ เราปรารถนา เอาคงจะได้ คิดอย่างนี้ก็คิดไป ใช้ไม่ได้ แม้แต่ผู้รู้แล้ว ตั้งหน้าบากบั่นขวนขวาย จะให้ได้ถึงก็ยังเป็นการยาก ลำบากอย่างยิ่ง บุคคลผู้ไม่รู้ไม่เห็นพระนิพพานและจะถึง พระนิพพาน จะมีมาแต่ที่ไหน อย่าวางแต่พระนิพพานเลย แม้จะกระทำการสิ่งใดก็ดี เป็นต้นว่า ช่างเงิน ช่างทอง ช่างเหล็ก ช่างไม้ ช่างวาดเขียน ต่างๆ เป็นต้น ต้องรู้ ด้วยใจหรือเห็นด้วยตาเสียก่อนจึงจะทำสิ่งนั้น ให้สำเร็จได้ ผู้ปรารถนาพระนิพพานก็ต้องศึกษาให้รู้จักพระนิพพานไว้ ก่อนจึงจะได้ จะมาตั้งหน้าปรารถนาเอาโดยความไม่รู้ นั้น จะมีทางได้มาที่ไหน คุณรอนนท บุคคลทั้งหลายควรจะ ศึกษาให้รู้ ให้แจ้งทางของพระนิพพานไว้ให้ชัดเจนแล้วไม่ควร ประมาท แม้ปรารถนาจะไปก็ไป แม้ไม่ปรารถนาจะไป ก็อย่าไป ครั้นเห็นดีแล้ว จิตประสงค์แล้ว ก็ให้ปฏิบัติ ในทางของพระนิพพานด้วย จิตอันเลื่อมใสก็อาจจะสำเร็จ ไม่สำเร็จก็จะเป็นอุปนิสัยต่อไป ผู้ที่ไม่รู้แม้ปรารถนาจะไป หรือไปอยู่ไกลที่นั่นบ่อยๆก็ไม่อาจถึง เพราะเข้าใจผิด คิดว่าอยู่ที่นั่นที่นี้ ก็เลยคิด ไปตามจิตที่คิด หลงไปหลงมา อยู่ในวัฏฏสงสาร ไม่มีวันที่จะถึงพระนิพพานได้

ครูที่ดี

คุณรอนนท บุคคลผู้ไม่รู้ ไม่แจ้งไม่เข้าใจในพระ นิพพาน ไม่ควรที่จะสั่งสอนพระนิพพานแก่ท่าน ผู้อื่น ถ้าขึ้น สั่งสอนก็จะพาท่านหลงหนทาง จะเป็นบาปเป็นกรรมแก่ตน ควรจะสั่งสอนแต่เพียงทาง มนุษย์สุคติ สวรรค์สุคติ เป็นต้นว่า สอนให้รู้จักทาน ให้รู้จักศีล ๕ ศีล ๘ ให้รู้จักสละกรรมบด ให้รู้จักปฏิบัติมารดาบิดา ให้รู้จักอุปัชฌาย์อาจารย์ ให้รู้จัก ก่อสร้างบุญกุศลต่างๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ตน และผู้อื่น เพียงเท่านั้นก็อาจจะได้มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติพอสมควร อยู่แล้ว ส่วนความสุขในโลก กุศตรนิพพานนั้น ผู้ใดต้องการจริง ต้องรักษาศีล ๕ ศีล ๑๐ ศีลพระปาติโมกข์เสียก่อนจึงชื่อว่า เข้าใกล้ทาง มีโอกาสที่จะได้จะถึง โลกุศตรนิพพาน โดยแท้ แม้ผู้ที่จะเจริญทางพระนิพพานนั้น ก็ให้รู้จัก ท่านผู้เป็นครู ว่ารู้แจ้งทางพระนิพพานจริง จึงไปอยู่เล่าเรียน ถ้าไปอยู่เล่าเรียนในสำนักของท่านผู้ไม่รู้ไม่แจ้ง ก็จะไม่สำเร็จ โลกุศตรนิพพานได้ เพราะว่าทางแห่งโลกุศตรนิพพานนี้ เล่าเรียนได้ด้วยยากยิ่งนัก ด้วยเหตุสัตว์อินคืออยู่ในกามสุข อันเป็นข้าศึกแก่พระนิพพาน โดยมาก ภูนเด อริยกสุตป ข้าแต่พระอริยกสุตปะ ผู้มีอายุ พระพุทธเจ้าได้ตรัสเทศนา แก่ข้าฯ อานนทด้วยประการดังนี้ ขอให้ พระสงฆ์ทั้งหลาย จงทราบด้วยผลญาณแห่งตน ดังแสดงมานี้เถิด.

ตทนนุตร ลำดับนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสเทศนา ต่อไปอีกว่า อานนท คุณรอนนท อันว่าบุคคลทั้งหลาย ผู้ปรารถนาซึ่งพระนิพพาน ควรแสวงหาซึ่งครูที่ดีที่อยู่เป็นสุข สำราญมิได้ประมาท เพราะพระนิพพานไม่เหมือนของสิ่งอื่น อันของสิ่งอื่นนั้นเมื่อคิดไปแล้วก็มีทางแก้ตัวได้ หรือไม่สู้ เป็นอะไรนัก เพราะไม่ละเอียดสุขุมมาก ส่วนพระนิพพาน นี้ละเอียดสุขุมที่สุด ถ้าคิดแล้วก็ไปเหตุให้

ได้รับความทุกข์ เป็นนักหนา ทำให้หลงโลกหลงทางห่างจากความสุข ทำให้ เสียประโยชน์เพราะ อาจารย์ ถ้าได้อาจารย์ที่ถูกต้องที่ดี ก็จะได้ รับประทานที่ถูกต้องที่ดี ถ้าได้อาจารย์ที่ไม่รู้ไม่คิดไม่ต้อง ก็จะได้ รับประทานที่ผิดเป็นทุกข์ พาให้หลงโลกหลงทาง พาให้เวียนว่าย ตายเกิดอยู่ในวัฏฏสงสารสิ้นกาลนาน เปรียบเหมือนผู้จะ พาเราไปในที่ตำบลใดตำบลหนึ่ง แต่ผู้นั้น ไม่รู้จักตำบลนั้น แม้เราเองก็ไม่รู้ เมื่อ ภาระนั้น โฉนเขาจึงจะพาเราไปให้ถึง ตำบลนั้นได้เล่า ข้ออุปมานี้ฉันใด อาจารย์ผู้ไม่รู้พระนิพพาน และจะพาเราไปพระนิพพานนั้น ก็จะพาเราหลงโลกหลงทาง ไป ๆ มา ๆ ตาย ๆ เกิด ๆ อยู่ในวัฏฏ สงสาร ไม่อาจจะถึง พระนิพพานได้ เหมือนคนที่ไม่รู้จักตำบลที่จะไปและเป็น ผู้พาไป ก็ไม่อาจจะ ถึงได้ มีอุปมาข้อนั้น ผู้คบครูอาจารย์ ที่ไม่รู้ดีและ ได้ผลที่ไม่ดี มีในโลกมิใช่น้อย เหมือนดัง พระ องค์กริมาลเถระไปเรียนวิชาในสำนักครูผู้มีทิฏฐิอันผิด ได้รับความที่ผิด คือเป็นมหาโจรฆ่าคนล้มตาย เสีย นับด้วยพัน หากเรตถาคตรู้เห็นมีความสงสารเวทนามาข้องในชาย สยัมภูญาณ จึงได้ไปโปรด ทรมาณให้ละเสียซึ่งพยศอันร้าย เป็นการลำบากมิใช่น้อย ถ้าไม่ได้พระตถาคตแล้ว พระ องค์กริมาลก็ จักได้เสวยทุกข์อยู่ในวัฏฏสงสารสิ้นชาติเป็น อันมาก

ดูกรอานนท์ บุคคลผู้ไม่รู้พระนิพพานไม่ควรเป็นครู สั่งสอนท่านผู้อื่นในทางพระนิพพานเลย ต่างว่าจะสั่งสอนเขา จะสั่งสอนว่าอะไรเพราะตัวไม่รู้ เปรียบเหมือนบุคคลไม่เคย เป็นช่างเขียน หรือช่างต่าง ๆ มาก่อน แล้วและอยากเป็น ครูสั่งสอนเขา จะบอกแก่เขาว่าอะไร เพราะตัวเองก็ไม่รู้ ไม่เข้าใจจะเอาอะไร ไปบอกไปสอนเขา จะเอาแต่คำพูด เป็นครูทำตัวอย่างให้เขาเห็นเช่นนั้นไม่ได้ จะให้เขาเล่าเรียน อย่างไร เพราะไม่มีตัวอย่างให้เขาเห็นด้วยตาให้รู้ด้วยใจ เขาจะทำตามอย่างไรได้ ตัวผู้เป็นครูนั้นจะต้องทำก่อน ถ้าทำไม่ได้ก็ไม่ควรเป็นครูสอนเขา ถ้าขึ้นเป็นครูก็จะพาเขา หลงโลก หลงทาง เป็นบาปเป็นกรรมแก่ตัวนักหนาทีเดียว พระพุทธเจ้าตรัสแก่ข้าฯ อานนท์ดังนี้แล

ตถนุตร ลำดับนั้น พระพุทธเจ้าตรัสเทศนา ต่อไปอีกว่า อานนุท ดูกรอานนท์ อันว่าบุคคลผู้จะ สอน พระนิพพานนั้นต้องให้รู้แจ้งประจักษ์ชัดเจนว่า พระ- นิพพานมีอยู่ในที่นั้น ๆ มีลักษณะอาการ อย่างนั้น ๆ ต้อง รู้ให้แจ้งชัด จะกล่าวแต่เพียงวาจาว่านิพพาน ๆ ด้วยปาก แต่ใจ ไม่รู้แจ้งชัดเช่นนั้น ไม่ ควรเชื่อถือเลย ต้องให้รู้แจ้งชัด ในใจก่อน จึงควรเป็นครูเป็นอาจารย์สอนท่านผู้อื่นต่อไป จะเป็นเด็ก ก็ตาม ผู้ใหญ่ก็ตาม ถ้ารู้แจ้งชัดซึ่งพระนิพพาน แล้ว ก็ควรเป็นครูเป็นอาจารย์และควรนับถือเป็นครู เป็น อาจารย์ได้ แม้จะเป็นผู้ใหญ่สูงศักดิ์สักปานใดก็ตาม ถ้า ไม่รู้ไม่เข้าใจแล้วไม่ควรนับถือเป็นครู เป็นอาจารย์เลย

ดูกรอานนท์ ถ้าอยากได้สุขอันใด ก็ควรรู้จักสุข อันนั้นก่อนจึงจะได้ เมื่ออยากได้สุขในพระ นิพพาน ก็ควร รู้จักสุขในพระนิพพาน อยากได้สุขในมนุษย์และสวรรค์ ก็ให้ รู้จักสุขในมนุษย์และ สวรรค์นั้นเสียก่อนจึงจะได้ ถ้าไม่รู้จัก สุขอันใด ก็ไม่อาจยังความสุขอันนั้นให้เกิดขึ้น ได้ ไม่เหมือน ทุกข์ในนรก อันทุกข์ในนรกนั้น จะรู้ก็ตาม ไม่รู้ก็ตาม ถ้าทำกรรมที่เป็นบาปแล้ว ผู้ที่รู้หรือผู้ที่ไม่รู้ก็ ตกนรก เหมือนกัน ถ้าไม่รู้จักนรกก็ยังไม่มีความพ้นจากนรกได้ ถึงจะทำบุญให้ทานสักปานใดก็ไม่ อาจพ้นจากนรกได้ แต่มีใจว่าทำบุญให้ทานไม่ได้บุญ ความสุขที่ได้แต่ การทำบุญนั้นมีอยู่ แต่ว่าเป็น

ความสุขที่ยังไม่พ้นจากทุกข์ในนรก เมื่อยังไม่รู้ไม่เห็นนรกตราบใด ก็ยังไม่พ้น จากนรกอยู่ตราบ นั้น ครั้นได้เข้าถึงนรกแล้ว เมื่อได้รู้ ทางออกจากรกได้แล้วปรารถนาจะพ้นจากรกก็พ้นได้ เมื่อไม่ยากพ้นก็ไม่อาจพ้นได้ ต้องรู้จักแจ้งชัดว่านรกอยู่ ในที่นั้นๆ มีลักษณะอาการอย่างนั้น ๆ และควรรู้จักทาง ออกจากรกให้แจ้งชัด ทางออกจากรกนั้นก็คือ สีล ๕ สีล ๑๐ สีลพระปาติโมกข์ นั่นเอง เมื่อรู้แล้วอยากจะทำ ให้พ้นก็ออกได้ ไม่อยากจะทำ ให้พ้นก็พ้น ไม่ได้ ผู้ที่รู้กับ ผู้ที่ไม่รู้ ย่อมได้รับทุกข์ในนรกเหมือนกัน ส่วนความสุข ในมนุษย์สวรรค์และพระนิพพานนั้นต้องรู้จักจะได้ ถ้าไม่รู้ ไม่เข้าใจ ไม่ได้เลย มีอาการต่างกันอยู่นี้. ดูกรอานนท์ เมื่ออยากรู้จักนรกและสวรรค์และพระนิพพานก็ให้รู้เสีย ในเวลา ที่ยังมีชีวิตอยู่ เมื่ออยากพ้นทุกข์ในนรก ก็รีบออก ให้พ้นเสียแต่เมื่อยังไม่ตาย เมื่ออยากได้สุขในมนุษย์หรือ ในสวรรค์หรือในนิพพาน ก็ให้รีบขวนขวายหาสุขเหล่านั้น ไว้ แต่เมื่อยังไม่ตาย จะถือว่าตายแล้วจึงพ้นทุกข์ในนรก ตายแล้วจึงจะไปสวรรค์ไปพระนิพพานดังนี้ เป็นอันใช้ไม่ได้ เสียประโยชน์เปล่า อย่าเข้าใจว่า เมื่อมีชีวิตอยู่สุขอย่างหนึ่ง เมื่อตายไปแล้วมีสุขอีก อย่างหนึ่ง เช่นนี้เป็นความรู้ที่เข้าใจ ผิดโดยแท้ เพราะจิตมีดวงเดียว เมื่อมีชีวิตอยู่ได้รับทุกข์ฉับใจ แม้ เมื่อตายไปแล้วก็ได้รับทุกข์ฉับนั้น เมื่อยังมีชีวิตอยู่มีความสุข ฉับใจ เมื่อตายไปแล้วก็ได้รับ ความสุขฉับนั้น ไม่ต้องสงสัย เมื่อยังมีชีวิตอยู่ยังไม่รู้ไม่เห็นซึ่งความทุกข์และความสุขมี สภาวะดังนี้ เมื่อตายไปแล้วจะซ้ำร้ายยิ่งนัก จะมีทางรู้ทาง เห็นด้วยอาการอย่างไร พระพุทธเจ้าได้ตรัสเทศนาแก่ ข้าฯ อานนท์ ด้วยประการดังนี้.

คนหลง

ตถนุตร ลำดับนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสเทศนา ต่อไปอีกว่า ดูกรอานนท์ บุคคลผู้ใดมิได้ทำบุญ ให้ทาน รักษาศีลเป็นต้น ไว้สำหรับตัวเสียก่อนแต่เมื่อยังมีชีวิตอยู่ ผู้นั้นก็เป็นคนหลง บุคคลผู้ใดอยากได้ความสุขแต่มิได้ กระทำตนให้ได้รับความสุขไว้ก่อน ตั้งแต่เมื่อยังมีชีวิตอยู่ เข้าใจเสียว่า ตายไปแล้วภพหน้าจึงจะได้รับความสุขเช่นนี้ ผู้นั้นก็เป็นคนหลง บุคคลผู้ใดอยากให้ตนพ้นทุกข์ แต่ไม่ได้ กระทำตนให้พ้นทุกข์เสียตั้งแต่เมื่อยังมีชีวิตอยู่ เข้าใจเสียว่า ตายไปแล้วจึงจะพ้นทุกข์ ดังนี้ผู้นั้นก็เป็นคนหลง บุคคล ผู้ใดที่ทำความเข้าใจว่า เมื่อยังมีชีวิตอยู่นี้เป็นอย่างหนึ่ง ตายไปแล้วเป็นอีก อย่างหนึ่ง บุคคลผู้นั้นก็เป็นคนหลง บุคคลผู้ใดเข้าใจเสียว่า เมื่อยังเป็นคนมีชีวิตอยู่นี้ ไม่รู้ไม่เห็น ไม่ได้เป็นก็ช่างเกิด ไม่เป็นไร ตายไปแล้ว ภพหน้าหากจะรู้ จะเห็น จะได้ จะเป็น ผู้นั้นก็เป็นคนหลง บุคคลผู้ใดเข้าใจ เสียว่า เมื่อยังเป็นคนยังมีชีวิตอยู่นี้สุขก็ช่างเกิด ตายไปแล้ว จะได้สุข ผู้นั้นก็เป็นคน หลง บุคคลผู้ใดถือเสียว่า เมื่อยังมี ชีวิตอยู่นี้ทุกข์ก็ช่างเกิด ไม่เป็นไร ตายไปแล้วจะได้สุข ผู้นั้น ก็เป็น คนหลง บุคคลถือเสียว่า เมื่อยังเป็นคนมีชีวิตอยู่นี้ จะทุกข์ก็ดี จะสุขก็ดี จะชั่วก็ดี ก็ช่างเกิด ตายไป แล้วจะไป เป็นอะไรก็ช่างเกิด ใครจะตามไปรู้ไปเห็น ผู้นั้นก็เป็นคนหลง ดูกรอานนท์ บุคคล ทั้งหลายปรารถนาอยากพ้นทุกข์ หรือ ปรารถนาอยาก ให้สุขประเภทใด ก็ควรให้ได้ให้ถึงเสียแต่ ในชาตินี้ ถ้าถือเอาภพหน้าเป็นประมาณแล้ว ชื่อว่าเป็น คนหลงสิ้นทั้งนั้น แม้ความสุขอย่างสูงคือพระ นิพพาน ผู้ปรารถนาก็พึงรีบขวนขวายให้ได้ให้ถึงเสียแต่เมื่อยังเป็น คนมีชีวิตอยู่นี้. ดูกรอานนท์ อัน

ว่าความสุขในพระนิพพาน นั้นมี ๒ ประเภท คือ ดิบ ๑ สุก ๑ ได้ความว่า เมื่อยัง เป็นคน มีชีวิตอยู่ได้
เสวยสุขในพระนิพพานนั้น ได้ชื่อว่า พระนิพพานดิบ เมื่อตายไปแล้ว ได้เสวยสุขในพระนิพพานนั้น
ชื่อว่าพระนิพพานสุก พระนิพพานมี ๒ ประเภทเท่านั้น นิพพานโลกีย์ นิพพานพรหม เป็นนิพพาน
หลงไม่นับเข้า ในที่นี้ พระนิพพานดิบนั้นเป็นของสำคัญ ควรให้รู้ให้เห็น ให้ได้ให้ถึงไว้เสียก่อนตาย
ถ้าไม่ได้พระนิพพานดิบนี้แล้ว ตายไปแล้วจะได้พระนิพพานสุกนั้น ไม่มีเลย ถ้าไม่รู้ไม่เข้าใจ ก็ยังไม่มี
ทางได้ แต่รู้แล้วเห็นแล้วพยายามจะให้ได้ให้ถึง ก็แสนยากแสนลำบากยิ่งนักหนา ผู้ใดเห็นว่าพระ
นิพพาน มีอย่างเดียว ตายแล้วจึงจะได้ ผู้นั้นชื่อว่าเป็นคนหลง ส่วนพระนิพพานดิบนั้นจะจัดเอา
ความสุขอย่างละเอียด เหมือนอย่างพระนิพพานสุกนั้นไม่ได้ แต่ก็เป็นความสุข อย่างละเอียดสุขุมหา
สิ่งเปรียบมิได้อยู่แล้ว แต่หากยังมี กลิ่นรสแห่งทุกข์กระทบถูกต้องอยู่ จึงไม่ละเอียดเหมือน พระ
นิพพานสุก เพราะพระนิพพานสุกไม่มีกลิ่นรสแห่งทุกข์ จะมากล้ากรายปราศจากสรรพสิ่งทั้งปวง
แต่พระนิพพานดิบ นั้นต้องให้ได้ไว้ก่อนตาย ดูกรอานนท์ อันว่าพระนิพพาน นั้นพึงให้ดูอย่างแผ่น
พระธรรมมีลักษณะอาการนั้นใด ก็ให้ ตัวเรามีลักษณะอาการนั้นนั้น ถ้าทำได้เช่นนั้นก็ได้ชื่อว่า ถึง
พระนิพพานดิบ ถ้าทำไม่ได้ แต่พูดว่าอยากได้ จะพูด มากมายเท่าไรๆ ก็ตาม ก็ไม่อาจที่จะได้จะถึง
เลย ถ้าปรารถนาจะถึงพระนิพพานแล้ว ต้องทำจิตทำใจของตน ให้เป็นเหมือนแผ่นดินเสียก่อน
ไม่ใช่เป็นของทำได้ด้วยง่าย ต้องพากเพียรลำบากยากยิ่งนักจึงจะได้ จะเข้าใจว่าปรารถนา เอาด้วย
ปากก็คงจะได้ อย่างนี้เป็นคนหลงไปใช้ไม่ได้ ต้องทำตัวทำใจให้เป็นเหมือนแผ่นดินให้จึงได้
ลักษณะของ แผ่นดินนั้น คนและสัตว์ทั้งหลายจะทำร้ายทำดี กล่าวร้าย กล่าวดีประการใด มหาปฐพี
นั้นก็มิได้รู้โกรธรู้เคืองที่ว่า ทำใจให้เหมือนแผ่นดินนั้น คือว่าให้วางใจเสีย อย่าเอื้อเพื่อ อาลัยว่าใจ
ของตน ให้ระลึกรู้ว่า ตัวมาอาศัยอยู่ไปชั่วคราว เท่านั้น เขาจะนึกจะคิดอะไรก็อย่าตามเขาไป ให้
เข้าใจอยู่ว่า เราอยู่ไปคอยวันตายเท่านั้น ประโยชน์อะไรกับวัตถุข้าวของ และตัวตนอันเป็นของ
ภายนอก แต่ใจซึ่งเป็นของภายใน และเป็นของสำคัญ ก็ยังต้องให้ปล่อยให้วาง อย่าถือเอาว่า เป็น
ของของตัวเอง กล่าวไว้แต่พอให้เข้าใจเพียงเท่านี้โดยสังเขป ดูกรอานนท์ คำที่ว่าให้ปล่อยวางจิตใจนั้น
คือว่าให้ละ ความโลกความโกรธความหลง ปลงเสียซึ่งการร้ายและการดี ที่บุคคลนำมากล่าว มีลาภ
เสื่อมลาภ มียศ เสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุข ทุกข์ อย่างยินดี อย่างยินร้าย แม้ ปัจจัยเครื่องบริโภคนั้น เป็น
ต้นว่าอาหารการกิน ผ้าผ่อน เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่ที่นอน เก้าอี้สำหรับแก้โรค ก็ให้ละ ความโลกความ
หลงในปัจจัย เหล่านั้นเสีย ให้มีความ มกน้อยในปัจจัย แต่มิใช่จะห้ามเสียว่าไม่ให้กินมิให้ นุ่งห่ม
ไม่ให้อาศัยในสถานที่ ไม่ให้กินหยูกกินยา เช่นนั้น ก็ห้ามมิได้ คือให้ละความโลเลในปัจจัยเท่านั้น คือ
ว่าเมื่อ ได้อย่างคืออย่างประณีต ก็ให้บริโภคอย่างเลวทรามต่ำช้า ตามมีตามได้ ไม่ให้ใจขุนมัวด้วย
ความโลก ความโกรธ ความหลง อย่างนี้แหละจึงจะได้ชื่อว่าปล่อยวางใจเสียได้ ถ้ายังเลือกปัจจัยอยู่
คือปล่อยให้ความโลกความโกรธ ความหลงเข้าครอบงำ เพราะเหตุแห่งปัจจัย ๔ อย่างใด อย่างหนึ่ง
อยู่ ชื่อว่าถือจิตถือใจอยู่ ยังไม่ถึงพระนิพพาน ได้เลย ถ้าละความโลก ความโกรธ ความหลงในปัจจัย
นั้น ได้แล้ว จึงชื่อว่าทำตัวให้เป็นเหมือนแผ่นดินเป็นอันถึง พระนิพพานได้โดยแท้ มีคำสอดเข้ามา

ในที่นี้ว่า เหตุใด จึงมิให้ถือใจ เมื่อไม่ให้ถือเช่นนั้น จะให้เอาใจไปไว้ที่ไหน เพราะไม่ใช่ใจของคนอื่น เป็นใจของตัวเอง ๆ ที่จะเป็นอยู่ได้ทุกวันนี้ ก็เพราะมีใจนี้เอง ถ้าไม่มีใจนี้แล้วก็ตายเท่านั้น จะให้วางใจเสียแล้ว จะรู้จะเห็นอะไร มีคำวิเศษนาไว้ว่า ผู้ที่เข้าใจว่า ใจนั้นเป็นของของตัวจริง ผู้นั้นก็เป็นคนหลง ความจริงไม่ใช่จิตของเราแท้ ถ้าหากเป็นจิตใจของเราแท้ ก็คงบังคับได้ตามประสงค์ว่าอย่าให้แก่อายุให้ตายก็คงจะ ได้สักอย่าง เพราะเป็นของตัว อันที่แท้จิตใจนั้นเป็นลม อันเกิดอยู่สำหรับโลก ไม่ใช่จิตใจของเรา โลกเขาตั้งแต่งไว้ก่อนเรา เราจึงเข้ามาอาศัยอยู่กับด้วยลมจิตใจ ฌกกาลเป็นภายหลัง ถ้าหากว่าเป็นจิตใจของเรา เราพา เอามาเกิด ครั้นเกิดขึ้นแล้วจิตใจนั้นก็หมดไป ใครจะ เกิดขึ้นมาได้อีก นี่ไม่ใช่จิตใจของใครสักคน เป็นของ มีอยู่สำหรับโลก ผู้ใดจะเกิดก็ถือเอาลม นั้นเกิดขึ้น ครั้น ได้แล้วก็เป็จิตของตน ที่จริงเป็นของสำหรับโลกทั้งสิ้น ที่ว่า จิตใจของตนนั้น ก็เพียงให้รู้ซึ่งการบุญการกุศล การบาป การอกุศล และเพียงให้รู้ทุกข์สุข สวรรค์และพระนิพพาน ถือเอาไว้ให้ถึงที่สุดเพียงพระนิพพานเท่านั้น ถ้าถึงพระ นิพพานแล้ว ต้องวางจิตใจคืนไว้แก่โลก ตามเดิมเสียก่อน ถ้าวางไม่ได้เป็นโทษ ไม่อาจถึงพระนิพพานได้ มีคำแก้ไว้ ดังนี้

ตทนนุตร ลำดับนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสเทศนา ต่อไปอีกว่า อานนุท คูกรอานนท บุคคลทั้งหลาย ที่หลง ขึ้น ไปบังเกิดในอรุปรหมอันปราศจากความรู้ นั้น ก็ล้วน แต่บุคคลผู้ปรารถนาพระนิพพาน แต่ไม่รู้จักวางใจให้สิ้น ให้หมดทุกข์นั้นเอง ไม่รู้จักวางจิตวิญญาณอันตนเข้ามาอาศัย อยู่กับด้วยลมของโลกร ทำความเข้าใจว่าเป็นจิตของตัวเอง และ เข้าใจว่า พระนิพพานมีอยู่ในเบื้องบนนั้น ตัวก็นึกเข้าใจ เอาจิตของตัวเองขึ้นไปเป็นสุขอยู่ในที่นั้น ครั้นตายแล้วก็เลย พาเอาตัวขึ้นไปอยู่ในที่อื่นไม่มีรูปตามที่จิตตนนึกไว้ นั้น คูกรอานนท ผู้ที่หลงขึ้นไปอยู่ในอรุปรหมแล้วจะได้ถึง โลกุตตรนิพพาน นั้นช้านานยิ่งนัก เพราะว่าอายุของ อรุปรหมนั้นสั้นนัก จะนับว่าเท่านั้นเท่านั้นมีอายุนับได้ จึงเชื่อว่านิพพานโลกีย์ ต่างกันแต่มิได้ดับวิญญาณเท่านั้น ถ้าหากดับวิญญาณก็เป็นพระนิพพาน โลกุตตรได้ ส่วน ความสุขความสำราญในพระนิพพานทั้ง ๒ นั้น ก็ประเสริฐ เลิศโลกเสมอกันไม่ต่างกัน แต่ นิพพานโลกีย์เป็นนิพพาน ที่ไม่สิ้นสุดเท่านั้น เมื่อสิ้นอำนาจของฌานแล้ว ยังต้องมี เกิดแก่เจ็บตาย ร้ายและดี คุณและโทษ สุขและทุกข์ยังมีอยู่ เต็มที่ เพราะเหตุนั้น ผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งจะปรารถนานิพพานปรหมไม่มีเลย ย่อมมุ่งต่อโลกุตตรนิพพานด้วยกันทั้งนั้น แต่ไม่รู้จักปล่อยวางวิญญาณจึงหลงไปเกิดเป็นอรุปรหม ส่วน โลกุตตรนิพพานนั้นปราศจากวิญญาณ วิญญาณยังมี ที่ใด ความเกิดแก่เจ็บตาย ก็มีอยู่ในที่นั้น โลกุตตรนิพพาน ปราศจากวิญญาณ จึงไม่มีเกิดไม่มีแก่ ไม่มีเจ็บไม่มีตาย มีแต่ความสุขสบาย ปราศจากอามิส หากความสุขอันใด จะมาเปรียบด้วยนิพพานไม่มี พระพุทธเจ้าตรัสแก่ข้าฯ อานนท ดังนี้แล

ปล่อยวาง

ตทนนุตร ลำดับนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสเทศนา ต่อไปอีกว่า อานนุท คูกรอานนท บุคคลผู้ปรารถนา พระนิพพาน แต่ยังไม่ปล่อยวางใจไม่ได้ ยังอาศัยถึงความสุขอยู่ คิดว่าพระนิพพานอยู่ในที่นี้

จะเอาจิตแห่งตนไปเป็นสุขในที่ แห่งนั้น ครั้นจักปล่อยวางใจเสียก็กลัวว่าจะไม่มีอันใดนำไป ให้
เป็นสุข ถือใจอาลัยสุข เหตุนั้นจึงมิได้พ้นนิพพาน พรหม คูรอนนทฺ์ เราตถาคตแสดงว่าให้ปลงใจ
ให้วางใจนั้น เราชี้ข้อสำคัญที่สุดมาแสดง เพื่อให้รู้ให้เข้าใจได้ง่าย การ วางใจปลงใจนั้น คือ วางสุข
วางทุกข์ วางบาปบุญคุณโทษ วางโลก โกรธ หลง วางภยศ นินทาสรรเสริญหมด ทั้งสิ้นเหมือน
คังไม่มีหัวใจ จึงชื่อว่าทำให้เหมือนแผ่นดิน ถ้ายังทำไม่ได้ อย่าหวังว่าจะได้โลกุตตรนิพพานเลย ถ้า
ทำตัวให้เหมือนแผ่นดินได้ในกาลใด พึงหวังเกิดซึ่งโลกุตตร นิพพานคงได้คงถึงในกาลนั้นโดยไม่
ต้องสงสัย พระนิพพาน เป็นของได้ด้วยยากยิ่งนัก แสคนจะได้แต่ละคนก็ทั้งยาก คูรอนนทฺ์ ผู้
มิได้ทำอริยมรรคปฏิบัติให้เต็มที ยังเป็น ปุถุชนหนาไปด้วยกิเลสหาปัญญาไม่ได้ และจะวางใจทำตัว
ให้เป็นเหมือนแผ่นดินนั้น ไม่อาจทำได้เลย เหตุที่เขาวางใจ ไม่ได้ เขายังถือตัวถือใจอยู่ว่าเป็นของ
ของตัวแท้ จึงต้อง ทรมานทนทุกข์อยู่ในโลก เวียนว่ายตายเกิดแล้ว ๆ เล่า ๆ ไม่มีสิ้นสุด คูรอนนทฺ์
ผู้ที่วางใจทำตัวให้เป็นเหมือน แผ่นดินได้นั้น มีแต่บุคคลผู้เป็นนักปราชญ์ และเป็นสัตบุรุษ จำพวก
เดียวทั้งนั้น เพราะท่านไม่ถือตนถือตัว ท่านวางใจ ให้เป็นเหมือนแผ่นดินได้ ท่านจึงได้ถึงพระ
นิพพาน ส่วน ผู้ที่ถือตัวถือใจปล่อยวางมิได้นั้น แต่ล้วนเป็นคน โง่คนเขลา สิ้นทั้งนั้น บุคคลที่เป็น
สัตบุรุษท่านเห็นแจ้งชัดซึ่งอนัตตา ท่านถือใจของท่าน ไว้ก็เพียงแต่ให้รู้บาปบุญคุณโทษ ประโยชน์
และไม่ใช่ประโยชน์ ฐิติทานการกุศลและอกุศล ฐิตางสุข ทางทุกข์ในมนุษย์ สวรรค์และพระ
นิพพานเท่านั้น ครั้นถึง ที่สุดท่านก็ปล่อยวางเสียตามสภาวะแห่งอนัตตา ส่วนคน โง่เขลานั้น ถือตน
ถือตัว ถือว่าร่างกายเป็นอัตตาตัวตน จึงปล่อยวางมิได้ คูรอนนทฺ์ อันว่าบุคคลที่ถือใจนั้น ย่อมเป็น
คนมักโลก มักโกรธ มักหลง บุคคลจำพวกใดที่ ตกอยู่ในอำนาจแห่งความ โลก ความโกรธ ความ
หลงนั้น จะเป็นนักบวชก็ตาม เป็นคฤหัสถ์ก็ตาม ก็หาความสุขมิได้ เบื้องหน้าเมื่อตายไป ก็หา
ความสุขในมนุษย์หรือสวรรค์ มิได้เลย ย่อมมีอบายเป็นที่ไป ณ เบื้องหน้าโดยแท้ คูรอนนทฺ์
บุคคลทั้งหลายผู้ปรารถนาเข้าสู่พระนิพพาน จง วางเสียซึ่งใจอย่าอาลัยความสุข การวางใจก็คือการ
วางสุข วางทุกข์ และบาปบุญคุณโทษร้ายดี ซึ่งเป็นของสำหรับ โลกนี้เสียให้สิ้น สิ่งเหล่านี้สร้างไว้
สำหรับโลกนี้เท่านั้น เมื่อต้องการพระนิพพานแล้วต้องปล่อยวางไว้ในโลกนี้ สิ้นทั้งนั้น จึงจะได้
ความสุขในพระนิพพาน ซึ่งเป็นความสุข อย่างยิ่ง เป็นความสุขอันหาส่วนเปรียบมิได้ คูรอนนทฺ์
เมื่อจะถือเอาความสุขในพระนิพพานแล้ว ก็ให้วางใจใน โลกีย์นี้เสียให้หมดสิ้น อันว่าความสุขใน
โลกีย์ก็มีอยู่แต่ ในอินทรีทั้ง ๖ นี้เท่านั้น ในอินทรีทั้ง ๖ นั้น มีใจไว้ เป็นเจ้า เอาประสาททั้ง ๕ คือ
ตา หู จมูก ลิ้น กาย นั้น เป็นกามคุณทั้ง ๕ ประสาททั้ง ๕ นี้เองเป็นผู้แต่งความสุข ให้แก่เจ้าพระยา
จิตตราข ประสาทตานนั้นเขาได้เห็น ได้ดูรูป วัตถุสิ่งของอันดงามต่างๆ ก็นำความสุขไปให้แก่
เจ้าพระยา จิตตราข ประสาทหูนั้นเมื่อเขาได้ยิน ได้ฟังศัพท์สำเนียง เสียงที่ไพเราะเป็นที่ชื่นชมทั้ง
ปวง ก็นำความสุขสนุกสนาน ไปให้เจ้าพระยาจิตตราข ประสาทจมูกนั้นเมื่อเขาได้จิบชม ดมกลิ่นสุ
คันธรสของหอมต่างๆ ก็นำความสุขไปให้แก่ เจ้าพระยาจิตตราข ประสาทลิ้นนั้นเมื่อเขาบริโภค
อาหาร อันโอชะรสพิเศษต่างๆ ก็นำความสุขสนุกสนาน ไปให้แก่ เจ้าพระยาจิตตราข ประสาทกาย

นั่น เมื่อเขาได้ถูกต้อง ฟูกเบาะเมาะหมอน นุ่งห่มประดับประดาเครื่องกษัตริย์ อันสวยงามและ
บริโภคมามคุณ ก็นำความสุขสนุกสนานไป ให้แก่เจ้าพระยาจิตตราช เจ้าพระยาจิตตราชนั้น ก็คือใจ
นั่นเอง ส่วนใจนั้นเป็นใหญ่ เป็นผู้คอยรับความสุขสนุกสนาน อย่างเดียวเท่านั้น ส่วนประสาททั้ง ๕
เป็นผู้นำความสุข ไปให้แก่ใจ ประสาททั้ง ๕ จึงชื่อว่ากามคุณ ส่วนความสุข ในโลกนี้มีแต่กามคุณ
ทั้ง ๕ นี้เท่านั้น จึงเป็นเจ้าประเทสราช ในบ้านน้อยเมืองใหญ่ ตลอดขึ้นไปจนถึงเทวโลก ก็มีแต่ กาม
คุณทั้ง ๕ เท่านั้น คุณรอนนท ผู้ที่จะนำคนไปมีสุข ในพระนิพพาน ต้องวางเสียซึ่งความสุขในโลกีย์
ถ้าวางไม่ได้ ก็ไม่ได้ความสุขในพระนิพพานเลย ถ้าวางสุขในโลกีย์มิได้ ก็ไม่พ้นทุกข์ ด้วยความสุข
ในโลกีย์เป็นความสุขที่เจออยู่ ด้วยทุกข์ ครั้นเมื่อถือเอาสุขก็คือถือเอาทุกข์นั่นเอง ครั้น ไม่วางสุขก็
คือไม่วางทุกข์นั่นเอง จะเข้าใจว่าเราจะถือเอา แต่สุข ทุกข์ไม่ต้องการดังนี้ไม่ได้เลย เพราะ**สุขทุกข์**
เป็น **ของ** **เนื่อง** **อยู่** **ด้วย** **กัน** ถ้าไม่วางสุขเสียก็เป็นอันไม่พ้นทุกข์ คุณรอนนท บุคคลทั้งหลายผู้ที่รู้
ว่าสุขทุกข์ติดกันอยู่นั้น หายากยิ่งนัก มีแต่เราตถาคตผู้ประกอบด้วยทศพลญาณนี้ เท่านั้น บุคคล
ทั้งหลายที่ยังเป็นปุถุชนคน โง่เขลานั้นทำ ความเข้าใจว่า สุขก็มีอยู่ต่างหาก ทุกข์ก็มีอยู่ต่างหาก ครั้น
เราถือเอาสุขเราก็ได้สุข เราไม่ถือเอาทุกข์ ทุกข์ก็ไม่ มี ดังนี้ เพราะเหตุที่เขาไม่รู้ว่าสุขกับทุกข์ติดกัน
อยู่ เขาจึงไม่พ้นทุกข์ เมื่อผู้ใดอยากพ้นทุกข์ให้วางสุขเสียก็เป็นอันละทุกข์วางทุกข์ ด้วยเหมือนกัน
ใครเล่าจะมีความสามารถปราศสุขทุกข์ ออกจากกันได้ แม้เราตถาคตก็ไม่มีวิเศษที่จะปราศจาก กัน
ได้ ถ้าหากเราตถาคตปราศสุขและทุกข์ออกจากกันได้ เราจะปรารถนาเข้าสู่พระนิพพานทำไม เราจะ
ถือเอาแต่ สุขอย่างเดียว เสวยแต่ความสุขอยู่ในโลกเท่านั้น ก็เป็นอัน สุขสบายพออยู่แล้ว นี่ไม่เป็น
เช่นนั้น เราแสวงหาความสุข โดยส่วนเดียว ไม่มีทางที่จะพึงได้ เราจึงวางสุขเสีย ครั้น วางสุขแล้ว
ทุกข์ไม่ต้องวางก็หายไปเอง อยู่กับเราไม่ได้ เราจึงสำเร็จพระนิพพาน พ้นจากกองทุกข์ ด้วยประการ
ดังนี้ คุณรอนนท อันสุขในโลกีย์นั้น ถ้าตรึกตรองให้ แน่นนอนแล้ว ก็เป็นกองทุกข์นั่นเอง มันเกิดมา
เป็นมิตร ติดกันอยู่ ไม่มีผู้ใดจะพรากออกจากกันได้ เราตถาคต กลัวทุกข์เป็นอย่างยิ่ง หาทางชนะ
ทุกข์มิได้ จึงปรารถนา เข้าสู่พระนิพพาน เพราะเหตุกลัวทุกข์นั้นอย่างเดียว พระ พุทธเจ้าตรัสเทศนา
แก่ข้าฯ อานนท ดังนี้แล

ตทนนุตร ลำดับนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสเทศนา สืบต่อไปอีกว่า อานนุท คุณรอนนท กุศลธรรม
และ อกุศลธรรมนั้น ได้แก่กองกิเลส ๑,๕๐๐ นั้นเอง อัพยาภุต ธรรมนั้นคือองค์พระนิพพาน ครั้น
พ้นจากกองกุศลธรรม และอกุศลธรรมนั้นแล้ว จึงเป็นองค์แห่ง พระอรหันต์ และ พระนิพพานโดย
แท้ ถ้ายังไม่พ้นจากกุศลและอกุศลธรรม ครอบงำ ก็ยังไม่เป็นอัพยาภุตธรรมนั้น ก็ยังไม่เป็น องค์
พระอรหันต์ ยังไม่้องค์พระนิพพานได้ คุณรอนนท กุศลนั้นได้แก่กองสุข อกุศลนั้น ได้แก่กอง
ทุกข์ กองสุขและ กองทุกข์นั้น หากเป็นของเกิดติดเนื่องอยู่ด้วยกัน ไม่มีใคร จะพรากให้แตกออก
จากกันได้ ครั้นถือเอากุศลคือกองสุขแล้ว ส่วนอกุศลคือกองทุกข์นั้น แม้ไม่ถือเอาที่เป็นอัน ได้อยู่เอง
คุณรอนนท เมื่อบุคคลต้องการพระนิพพาน ก็ให้วางเสีย ซึ่งความสุขนั้นก่อน ความสุขในโลกีย์
นั่นเองชื่อว่ากุศล จึง จะถึงพระนิพพาน ถ้าหากว่า ไม่มีความสามารถ คือไม่อาจ ทำพระนิพพานให้

แจ้งได้ ก็ให้ยึดเอากุศลนั้นไว้ก่อน พอให้ ได้ความสุขในมนุษย์และสวรรค์ แต่จะให้พ้นทุกข์นั้น ไม่ได้ ถ้าเมื่อรู้แล้วว่า ตนจะพ้นทุกข์ไม่ได้ ก็ให้ยึดเอากุศลนั้นไว้ เป็นสะพานสำหรับได้ไปสู่ความสุข ถ้ารู้ว่าตนยังไม่พ้นทุกข์ ซ้ำมาวางกุศลเสียก็ยิ่งซ้ำร้าย เพราะเมื่อวางกุศลเสียแล้ว ตนก็จะเข้าไปหา กองกุศล คือ กองบาปเท่านั้น เมื่อตก เข้าไปในกองอกุศล อกุศลนั้นก็จะนำตัวไปทวนทุกเวทนา ใน อบายภูมิทั้ง ๔ หากความสุขในโลกมิได้เลย เพราะเหตุนั้น เมื่อตนยังไม่ถึงพระนิพพาน ก็ให้บำเพ็ญ บุญกุศลไว้ พอจะ ได้อาศัยเป็นสุขสบายไปในชาตินี้และชาติหน้า อนาคต ข้าแต่ พระอริยักัสสปะ พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาแก่ข้าฯ อานนท์ ดังนี้.

จิตกับตัณหา

ตถา นุตริ ถ้าดับนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสเทศนา ต่อไปอีกว่า อานนุท ดูกรอานนท์ เราตถาคตจะ แสดงใน ข้ออันเป็นที่สุดแต่โดยย่อ ๆ พอให้เข้าใจง่าย ที่สุดนั้นก็คือ จิตกับตัณหา จิตนั้นจำแนก ออกไป เรียกว่ากองกุศลคือ กองสุข ตัณหานั้นจำแนกออกไป เรียกว่ากองอกุศลคือ กองทุกข์ ต้น เหง้าคำมูลแห่งทุกข์นั้น ก็คือจิตและตัณหา นี้เอง จิตเป็นผู้คิดให้ได้มีสุขขึ้น ส่วนตัณหานั้นก็ให้ เกิดเห็นตาม จิตมีความสุขมากขึ้นเท่าใด ตัณหาที่ให้เกิดทุกข์ตามมากขึ้นไปเท่านั้น ดูกรอานนท์ แต่ เบื้องต้น เมื่อเราตถาคต ยังไม่รู้แจ้งว่าสุขและทุกข์อยู่ติดด้วยกัน เราก็ถือเอากุศลจิตอันเดียวหมายจัก ให้เป็นสุขอยู่ทุกเมื่อ ส่วนทุกข์จะไม่ให้มา ก็ตั้งหน้าบำเพ็ญกุศลจิตเรื่อยไป เมื่อ ได้สุขเท่าใด ทุกข์ก็ พลอยเกิดมีเท่านั้น ครั้นภายหลัง เรา พิจารณาด้วยญาณจักขุปัญญา และเห็นแจ้งชัดว่าสุขและทุกข์ ติดอยู่ด้วยกัน ครั้นรู้แจ้งแล้วก็ตรีกตรองหาอุบาย ที่จะกำจัด สุขและทุกข์ให้พรากรออกจากกัน มัน แสนยากแสนลำบาก เหลือกำลัง จนสิ้นปัญญาหาทางไปทางมาไม่ได้เราตถาคต จึงวางเสียซึ่งสุข คิน ให้แก่ทุกข์ คือวางใจให้แก่ตัณหา ครั้น เราวางใจไว้ให้แก่ตัณหาแล้ว ความสุขในพระนิพพานก็เลย เข้ามารับเราให้ถึงนิพพานคิบบในขณะนั้น พร้อมกับวางใจ ไว้ให้แก่ตัณหา ดูกรอานนท์ เมื่อวางใจ ได้ จึงเป็นอภัยกถุค จึงเรียกชื่อว่าถือเอาอภัยกถุคเป็นอารมณ์ เป็นองค์พระ อรหันต์ คือ ได้เข้าตั้งอยู่ใน พระนิพพานด้วยอาการดังนี้.

ถ้าดับนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสเทศนาแก่ข้าฯ อานนท์ สืบต่อไปอีกว่า อานนุท ดูกรอานนท์ อันว่า อรหันต์นั้น จะ ได้มีจำเพาะแต่เราตถาคตพระองค์เดียวก็หามิได้ ย่อมมี เป็นของสำหรับโลก สำหรับ ไว้โปรดสัตว์โลกทั่วไป ไม่ใช่ ของเราตถาคตและของผู้หนึ่งผู้ใดเลย ดูกรอานนท์ เรา ตถาคตเป็นผู้ ไกลจากกิเลสแล้ว จึงได้มาซึ่งพระอรหันต์ บุคคลผู้ใดปราศจากกิเลสแล้ว บุคคลผู้นั้นก็เป็นผู้ได้พระ อรหันต์เสมอกันทุกคน บุคคลผู้ใดที่ยังไม่ปราศจากกิเลส ถึงแม้จะอ่อนวอนเราตถาคตว่า อรหันต์ อรหันต์ ดังนี้ จนถึงวันตาย ก็ไม่อาจได้ซึ่งพระอรหันต์เลย เป็นแต่กล่าว ด้วยปากเปล่า ๆ เท่านั้น และ มาเข้าใจว่า การละกิเลสได้ หรือไม่ได้นั้นไม่เป็นประมาณ เมื่อ ได้อ่อนวอนหาซึ่งองค์ พระอรหันต์ เจ้าด้วยปากด้วยใจแล้ว พระอรหันต์เจ้าก็จะ นำเราให้เข้าสู่พระนิพพาน เข้าใจเสียอย่างนี้ได้ชื่อว่า เป็น คนหลงแท้ แม้เมื่อตนยังไม่พ้นลามกมลทินแห่งกิเลส แล้ว ไปอ่อนวอนพระอรหันต์ที่หมด มลทินกิเลส ให้มาตั้งอยู่ใน ตัวตนอันแปดเปื้อนด้วยลามกมลทินแห่งกิเลส จะมีทางได้ มาแต่ไหน

เปรียบเหมือนดั่งมีสระอยู่สระหนึ่ง เต็มไปด้วย ของเน่าของเหม็นสารพัดทั้งปวง เป็นสระมีน้ำเน่า เหม็นสาบ เหม็นคาวน่าเกลียดยิ่งนัก และมีบุรุษคนหนึ่งตกอยู่ในสระ นั้น หากว่าบุรุษคนนั้นร้อง เรียกให้อานนทลงไปอยู่ในสระ น้ำเน่ากับเขาด้วย อานนทก็จะ ไปอยู่ด้วยกับเขาหรือ ดูกร อานนท เรา จะบอกให้สิ้นเชิง ถ้าอานนทลงไปอยู่ในสระกับ บุรุษผู้แปดเปื้อนด้วยน้ำเน่าได้ ดังนั้นองค์พระ อรหันตเจ้า ก็อาจไปตั้งอยู่กับบุคคลผู้แปดเปื้อนด้วยกิเลสได้เหมือนกัน ถ้าอานนทลงไปอยู่ด้วยกับ บุรุษแปดเปื้อนไม่ได้ องค์พระ อรหันตเจ้าก็ไม่อาจตั้งอยู่กับบุคคลผู้แปดเปื้อนด้วยกิเลส ได้ เหมือนกันเช่นนั้น ดูกรอานนท ท่านจะลงไปอยู่ด้วย กับบุรุษแปดเปื้อนได้หรือไม่ มีพุทธภูิกาดรฺส ถาม ฉะนี้ ข้าฯ อานนทจึงกราบทูลว่าลงไปอยู่ด้วยไม่ได้ ถ้าท่าน ไม่ลงไป บุรุษผู้นั้นก็กล่าววิงวอน ท่านอยู่รำไปจะสำเร็จ หรือไม่ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าข้าพระองค์ไม่ลงไปบุรุษ ผู้นั้นก็ทำอะไรแก่ ข้าพระองค์ไม่ได้ ความปรารถนาก็ไม่สำเร็จ เป็นแต่วิงวอนอยู่เปล่า ๆ เท่านั้นเอง ดูกรอานนท ข้อ อุปมา นี้ฉันใด บุรุษผู้จมอยู่ในน้ำนั้น เปรียบเหมือนบุคคลผู้ ไม่ปราศจากมลทินลามกแห่งกิเลส พระ อรหันตนั้นเปรียบ เหมือนตัวของอานนท อานนทไม่ลงไปอยู่ด้วยกับบุรุษ แปดเปื้อนฉันใด พระ อรหันตท่านก็ไม่ไปอยู่กับบุคคลผู้ แปดเปื้อนด้วยกิเลสฉันนั้น แม้จะวิงวอนด้วยปากด้วยใจ สัก เท่าไรก็ไม่สำเร็จ พระอรหันตท่านเป็นผู้บริสุทธิ เป็น ผู้พ้นทุกข์แล้ว ท่านไม่น้อมเข้าไปหาบุคคล ผู้ใดผู้หนึ่งเลย ครั้นบุคคลผู้ใดปรารถนาความสุขแล้ว จงน้อมตัวเข้าไป หาท่าน ท่านก็โปรดให้ได้ ความสุข ทุกคนจะเข้าใจว่า พระอรหันตท่านเลือกหน้าเลือกบุคคล จะดีเถียนอย่างนั้น ไม่ควร ถ้า ผู้ใดพ้นจากกิเลสตามและพัสดุกามได้แล้ว ชื่อว่า น้อมตัวเข้าไปหาท่านๆ ก็โปรดนำเข้าสู่พระ นิพพาน เสวย สุขอยู่ด้วยท่าน ไม่เลือกหน้าบุคคลเลย แต่ผู้จมอยู่ด้วย กิเลสตาม ละกิเลสไม่ได้ ชื่อว่า ไม่น้อมตัวเข้าไปหาท่านเอง ดูกรอานนท ถึงตัวเราตถาคต ก็ต้องน้อมตัวเข้าไปหาท่าน ท่านจึงโปรด ให้อตถาคตนี้ ได้เป็นครูแก่โลก ฉะนี้ เพราะว่า พระอรหันตท่านเป็นผู้ดี และจักให้ท่านเข้าไปคบหา คนชั่ว นั้นเป็นไปไม่ได้ และผิดธรรมเนียมด้วย สมควรแต่ผู้ เลวทรามต่ำช้า จะเข้าไปหาท่านผู้ดี ผู้สูง ศักดิ์โดยส่วนเดียว ข้าแต่พระมหากษัตริย์ผู้มีอายุ พระพุทธเจ้าศรีสทศนาแก่ ข้าฯอานนท ฉะนี้แล.

ตพณฺฺตร ลำดับนั้น พระพุทธเจ้าจึงศรีสทศนา สืบไปอีกว่า **อานนฺท** ดูกรอานนท บุคคลผู้ใด ปรารถนา ซึ่งพระอรหันต ก็พึงยกตัวและห้ามใจให้ห่าง ไกลจากกอง กิเลส เพราะพระอรหันตท่าน เป็นผู้ไกลจากกิเลส จะ บริกรรมแต่ด้วยปากด้วยใจว่า อรหันตๆ แล้วเข้าใจว่า ตนได้พระอรหันต เห็นว่าเป็นบุญเป็นกุศล จะ ได้ความสุข ในมนุษย์และสวรรค์และพระนิพพาน จะทำความเข้าใจ อย่างนี้ไม่สมควรพระนามชื่อว่าพระอรหันตนี้ เราบอกไว้ ให้รู้ว่าผู้ไกลจากกิเลสจะถือเอาแต่พระ นามว่าอรหันตๆ แล้วเข้าใจว่าตนได้สำเร็จเช่นนี้ไม่ควร เพราะคำที่ว่าอรหันต ใดๆ ก็กล่าวได้ จะมี เป็นพระอรหันตก็คือเราตถาคตนี้เอง เหตุที่เรา ปราศจากกิเลสละกิเลสสิ้นแล้ว เราจึงได้ถึงที่สุดแห่ง พระ อรหันต องค์อรหันตกับเราตถาคตก็หากเป็นอันเดียวกัน จะร้องเรียกพระอรหันตว่า เป็น ตถาคตก็ไม่ผิด หรือจะ ร้องเรียกเราตถาคตเป็นพระอรหันตก็ไม่ผิด ผู้ใดละกิเลสได้ สิ้นเชิงแล้ว ผู้ นั้นก็ได้ชื่อว่าถึงที่สุดแห่งพระอรหันตสิ้นด้วยกัน จะถือพระอรหันตเป็นเราตถาคตองค์เดียวหามิได้

จงเข้าใจ องค์แห่งพระอรหันต์ ดังเราตถาคตแสดงมานี้เถิด ข้าแต่ พระมหากัสสปะผู้มีอายุ
พระพุทธรเจ้าได้ตรัสเทศนาแก่ข้าฯ อานนทฺ์ ดังนี้แล.

ผู้รู้มากถือตัวไกลพระนิพพาน

คตานุตรํ ถ้าดับนั้น พระพุทธรเจ้าจึงตรัสเทศนา ต่อไปว่า อานนทฺ์ คุณอรานนทฺ์ สิ่งที่ทำให้สัตว์
โลกเวียนว่าย ตายเกิดอยู่ในวัฏฏสงสาร ทรมานทุกข์ในนรกและกำเนิด สัตว์ดิรัจฉานแล้ว ๆ เล่า ๆ
ไม่รู้สิ้นสุดนี้ มิใช่สิ่งอื่นคือตัว กิเลสและตัณหาถ่วงให้ดวงจิตของสัตว์ทั้งหลายมิให้พ้น ทุกข์ภัย
ในวัฏฏสงสาร และมีได้ถึงพระนิพพานได้ ถ้าผู้ใด มิได้รู้กองแห่งกิเลสแล้ว ผู้นั้นก็จะประสบภัย
ได้รับทุกข์ใน อบายภูมิทั้ง ๔ มิได้มีเวลาสิ้นสุด คุณอรานนทฺ์ จงจับตัว ตัณหาให้ได้ ถ้าจับได้แล้ว เมื่อ
ตัวต้องทุกข์ก็จะเห็นได้ว่า ตัวเป็นอนัตตา เมื่อจับไม่ได้ก็เห็นตัวเป็นอนัตตาไม่ได้ บุคคลทั้งหลาย
ที่มาเป็นสาธุศิษย์แห่งพระตถาคตนี้ ก็มี ความประสงค์ด้วยพระนิพพาน การที่จะรู้ว่าดีหรือชั่ว กว่า
กัน ก็แล้วแต่กิเลสเป็นผู้ตัดสินด้วยว่า พระนิพพาน เป็นที่ปราศจากกิเลสตัณหา ถ้าผู้ใดเบาบางจาก
กิเลสตัณหา ผู้นั้นก็เป็นผู้ดียิ่งกว่าผู้ยังหนาแน่นด้วยกิเลสตัณหา ผู้ใดตั้งอยู่ในนิจิตล คือจิต ๕ ผู้นั้นยัง
หนาแน่นด้วยกิเลส แต่ได้ชื่อว่า เป็นผู้บางจากกิเลสได้ชั้นหนึ่ง ถ้าตั้งอยู่ในอุโบสถจิตล คือ จิต ๘ ได้ชื่อ
ว่าบางจากกิเลสได้ ๒ ชั้น ถ้ามาตั้งอยู่ใน ทศจิตล คือจิต ๑๐ ผู้นั้นก็ได้ชื่อว่าบางจากกิเลสได้ ๓ ชั้น ผู้
เข้ามาตั้งอยู่ในจิตลพระปาติโมกข์คือจิต ๒๒๗ ผู้นั้นก็ได้ ชื่อว่า บางจากกิเลสได้ ๔ ชั้น ผลอานิสงส์ก็
มีเป็นลำดับ ขึ้นไปตามจิตลนั้น ผู้ที่มีจิตลน้อยอานิสงส์ก็น้อย ผู้ที่มีจิตลมาก อานิสงส์ก็มากขึ้นไปตาม
ส่วนของจิตล บุคคลที่มีได้ตั้งอยู่ใน จิตล ๕ ถึงจะมีความรู้ความฉลาดมากมายสักเท่าใดก็ดี ก็ไม่ควรจะ
กล่าวคำประมาทแก่ผู้ที่มีจิตล ๕ ผู้ที่มีจิตล ๕ ก็ควร ยินดีแต่เพียงชั้นจิตลของตน ไม่ควรที่จะกล่าวคำ
ประมาท แก่ผู้ที่มีจิตล ๘ ผู้ที่มีจิตล ๘ ก็ควรยินดีแต่เพียงจิตลของตน ไม่ควรที่จะกล่าวคำประมาทใน
ท่านที่มีจิตล ๑๐ ผู้ที่มีจิตล ๑๐ ก็ควรยินดีอยู่ในชั้นจิตลของตน ไม่ควรที่จะกล่าวคำประมาท ในท่านที่มีจิตล
พระปาติโมกข์ ถ้าแลขึ้นกล่าวโทษติเตียน ท่านที่มีจิตลยิ่งกว่าตน ชื่อว่าเป็นคนหลง เป็นคนห่างจาก
ทางสุขในมนุษย์ และสวรรค์ และพระนิพพานแท้ คุณอร อานนทฺ์ บุคคลผู้ไม่มีจิตลปราศจากการรักษา
จิตล ไม่ควรกล่าว ซึ่งคำประมาทแก่ท่านผู้มีจิตล ตัวตั้งอยู่ภายนอกจิตลแล้ว มาเข้าใจว่า ตัวเป็นผู้ดีกว่า
ท่านผู้มีจิตล แล้วกล่าวคำสบ ประมาทคูหมั่นในท่านผู้มีจิตล บุคคลจำพวกนั้นชื่อว่าเป็น เจ้ามิจจาทิภู
ใหญ่ ชื่อว่าเป็นคนหลงทาง เป็นผู้ห่างจาก ความสุขในมนุษย์และสวรรค์ คุณอรานนทฺ์ บุคคลผู้ตั้งอยู่
ภายนอกจิตลนั้น ได้ชื่อว่าเป็นผู้ตั้งอยู่ในกิเลส ยังเป็นผู้ หนาแน่นอยู่ด้วยกิเลส แม้จะเป็นผู้มีความรู้
ความฉลาด มากมายสักปานใดก็ตาม ก็ไม่ควรถือตัวเป็นผู้ยิ่งกว่าผู้มีจิตล เหตุว่าผู้ที่ไม่มีจิตลนั้นยังห่าง
จากพระนิพพานมาก ผู้ที่มีจิตล ชื่อว่าใกล้ต่อ พระนิพพานอยู่แล้ว ถึงจะไม่รู้อะไร มิเพียง จิตลเท่านั้น ก็
ยังดีกว่าผู้ไม่มีจิตลอยู่นั่นเอง เพราะท่านเป็น ผู้บางจากกิเลส บุคคลผู้ที่หนาแน่นไปด้วยกิเลส แม้จะ
เป็น ผู้รู้มากแตกฉานในข้อธรรมและข้อธรรม ประการใดก็ตาม ก็ควรจะทำความเคารพยำเกรงใน
ท่านที่มีจิตล จึงจะถูกต้อง ตามคลองธรรมที่เป็นทางแห่งพระนิพพาน ถ้าให้ผู้มีจิตล เคารพยำเกรงในผู้
ที่ไม่มีจิตลและเป็นผู้หนาแน่นด้วยกิเลส เป็นความผิดห่างจากทางพระนิพพานยิ่งนัก คุณอรานนทฺ์ จะ

ถือเอาความรู้และความไม่รู้เป็นประมาณที่เดิยไม่ได้ ต้องถือเอาการละกิเลสได้เป็นประมาณ เพราะว่าจะถึง พระนิพพานต้องอาศัยการละกิเลสโดยส่วนเดียว เมื่อละ กิเลสได้แล้ว แม้ไม่มีความรู้มาก รู้แต่เพียงการละกิเลสได้ เท่านั้น ก็อาจถึงพระนิพพานได้ ดูกรอานนท์ การที่จะได้ ประสพสุขเพราะละกิเลสต่างหาก ผู้ที่มีความรู้แต่มิได้ละเสีย ซึ่งกิเลส ย่อมไม่เป็นประโยชน์ ผู้มีความรู้นั้น แม้จะรู้มาก แสนพระกัมภีร์ หรือมีความรู้หาที่สุคติได้ก็ตาม ก็รู้อยู่เปล่าๆ จะเอาประโยชน์อันใดอันหนึ่งไม่ได้ และจะให้เป็นบุญเป็น กุศล และได้เสวยความสุขเพราะความรู้นั้น ไม่มี เราตถาคต ไม่สรรเสริญผู้ที่มีความรู้มากแต่ไม่มีศีล ผู้มีความรู้น้อย แต่เป็นผู้ตั้งอยู่ในศีล เราสรรเสริญและนับถือผู้นั้นว่าเป็น คนดี ถ้าผู้ใดนับถือผู้ที่มีกิเลสว่าดีกว่าผู้ไม่มีกิเลส บุคคล ผู้นั้นชื่อว่าถือศีลเอาต้นเป็นปลาย เอาปลายเป็นต้น เอาสูง เป็นต่ำ เอาต่ำเป็นสูง ถ้าถืออย่างนี้ผิดทางแห่งพระนิพพาน เป็นคนมิจฉาทิฎฐิ การที่นับถือบุคคลผู้หนาไปด้วยกิเลส ว่าดีกว่าผู้บางเบาจากกิเลส เราตถาคตไม่สรรเสริญเลย บุคคลจำพวกที่บางเบาจากกิเลส ไกลต่อพระนิพพาน เรา ตถาคตสรรเสริญ และอนุญาติให้เคารพนับถือ การที่ทำบุญ ทำทาน ทำกุศล ปรารถนาเพื่อจะให้บุญ กุศล นั้น พาดนเข้าสู่พระนิพพาน ถ้าไม่รู้ว่าจะบำเพ็ญบุญกุศลเพื่อ ให้ช่วย ระวังดับกิเลส ก็เป็นอันบำเพ็ญเสียเปล่า ได้ชื่อว่าเป็นคน หลงโลกหลงทางแห่งพระนิพพาน ถึงรู้มากสักเท่าใดก็ตาม ถ้ายังละกิเลสไม่ได้ก็รู้เสียเปล่าๆ เราตถาคตตั้งศาสนาไว้ ไม่ได้หวังเพื่อให้บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งบำเพ็ญหาประโยชน์ อย่างอื่น ตั้งไว้เพื่อประสงค์จะให้บุคคลบำเพ็ญภาวนา เพื่อให้ระงับกิเลสตัณหาเท่านั้น การบำเพ็ญภาวนา เมื่อไม่คิดว่าจะให้ระงับดับกิเลสตัณหาแห่งตน ก็ได้ชื่อว่า เป็นคนหลงโลกหลงทางส่วนกุศลที่เกิดจากการบำเพ็ญ ภาวนานั้นจะว่าไม่ได้ไม่มีเช่นนั้นก็ไม่ปฏิเสธ อันที่จริง ก็หาก เป็นบุญเป็นกุศลโดยแท้ แต่ว่าเป็นทางหลงจากพระนิพพาน เท่านั้น การกระทำความเพียรบำเพ็ญภาวนา ทำบุญทำ กุศลอย่างใด อย่างหนึ่งเล็กน้อยเท่าใดก็ตาม ก็ให้รู้ว่าจะบำเพ็ญ บุญกุศลและเจริญภาวนา เพื่อระงับดับกิเลสตัณหาของตน ให้น้อยลง ให้พ้นจากกองกิเลส นั้น เช่นนี้ชื่อว่าเดินถูกทาง พระนิพพานแท้ ดูกรอานนท์ จงพากันประพฤติตามคำสอน ที่เราแสดงไว้นี้ ถ้าผู้ใดมิได้ประพฤติตาม ก็พึงเข้าใจว่า ผู้นั้นเป็นคนนอกพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่ข้าฯ อานนท์ดังนี้แล้วจึงทรงแสดงต่อไปอีกว่า ดูกรอานนท์ เรา ตถาคตบัญญัติศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีลพระปาติโมกข์ไว้ หลายประเภทนั้น ก็เพราะอยากให้สัตว์ ยกตนออกจากกอง กิเลส ดูกรอานนท์ บุคคลผู้บำเพ็ญศีลเล็กน้อยประเภทใด ประเภทหนึ่ง ก็เพื่อให้รู้ซึ่งการละกิเลส และยกตนให้พ้นจาก กิเลส เมื่อไม่รู้เช่นนั้นได้ชื่อว่าเป็นคนหลง ส่วนผลอานิสงส์ที่ได้บำเพ็ญศีลนั้น เราตถาคตได้กล่าวอยู่ว่ามีผลอานิสงส์ จริง

แต่ว่ามีอานิสงส์น้อยและผิดจากทางพระนิพพาน ถ้า เข้าใจว่าการรักษาศีล เพื่อจะยกตนให้พ้นจากกิเลส รักษา ศีล ๕ ได้แล้ว จะเพียรพยายามรักษาศีล ๘ ศีล๑๐ ศีลพระปาติโมกข์เป็นลำดับ ไป เพื่อจะยกตนให้พ้นจาก กองกิเลสทีละเล็กทีละน้อยตามลำดับ เมื่อเราตั้งอยู่ในศีล ประเภทใด ก็ตั้งใจรักษา โดยเต็มความสามารถ รู้ดังนี้จึงมี ผลอานิสงส์มาก ไม่เป็นคนหลง และตรงต่อทางพระนิพพาน โดยแท้ ดูกรอานนท์ กุลบุตรผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เป็นศิษย์แห่งเราตถาคตนี้ก็หวังเพื่อความ

ระงับดับกิเลส ไม่อยากเกิดในโลกสืบต่อไป เพราะกิเลสนั้นเป็นเชื้อสาย สืบโลก คลบันดาลใจให้
ยินดีไปในทางโลก ครั้นเกิดมาแล้ว ก็ให้เจ็บไข้ แก่ ตาย และให้ ต้องพลัดพรากจากกัน ให้รัก ให้ชัง
ให้หึง ให้ดี ให้ดำ ให้อยาก ให้ทุกข์ ให้ยากเจ็บใจ อากาโรภยาแห่งกิเลสเป็นเช่นนี้ เราตถาคตจึงทรง
อนุญาต ให้บวช เพื่อความระงับดับกิเลส ไม่ให้เกิดมีเป็นเชื้อสาย สืบโลกต่อไป เมื่อรู้อย่างนี้แล้ว
ตั้งใจรักษาศีลเพื่อให้ดับกิเลส และตรีกตรองหาอุบายเพื่อทำลายกิเลสอันเป็นต้นเค้าให้ ขาดสูญ การ
รักษาศีลพระปาติโมกข์ที่ดี การรักษาวัด ในชุกค ๑๓ นั้นก็ดี ก็เป็นอันประมวลลงในศีลนั้นทุก
อย่าง มิใช่ว่าจะรักษามากมายหลายสิ่งหลายอย่าง จนสิ้นจนหมด หามิได้ เมื่อเรารู้ว่ารักษาศีลเพื่อ
ระงับดับกิเลส ไม่ได้รักษา เพื่ออย่างอื่นแล้ว แม้จะรักษาแต่เล็กแต่น้อยโดยเอกเทศ ไม่ครบตาม
จำนวนในพระปาติโมกข์ ในจำนวนแห่งชุกคควัตร ก็ได้ชื่อว่าเป็นรักษาครบทุกอย่าง เพราะจับต้น
จับเถา รากเหง้า แห่งกิเลสได้แล้ว เปรียบดังบุรุษตัดต้นไม้ ถ้าตัดเหง้าตัด รากแก้วขาดแล้ว
กิ่งก้านสาขาแม้ไม่ต้องตัดก็ตายเอง ถ้า ไปตัดครอนแต่กิ่งก้านสาขารากเหง้าไม่ได้ตัด ต้นไม้นั้น ก็อาจ
งอกงามขึ้นได้อีก ดูรอนานที่ บุคคลที่บวชใน พระศาสนา นี้ ก็เปรียบเหมือนบุรุษผู้ตัดต้นไม้
ฉะนั้น การบวชมิใช่ว่ามุ่งประโยชน์อย่างอื่น บวชเพื่อระงับดับกิเลส เท่านั้น ถ้าไม่หวังเพื่อความดับ
กิเลสแล้ว ไม่ต้องบวชดีกว่า การที่บวชโดยที่ไม่ได้มุ่งเพื่อการดับกิเลส แม้จะมีความรู้ วิเศษสักปาน
ใด ก็ได้ชื่อว่ารู้เปล่าๆ แต่ว่าการที่เป็นผู้มี ความรู้ความฉลาดนั้น เรามิได้คิดว่า 'ไม่รู้' ไม่ได้ เป็นบุญ ไม่
เป็นกุศล ก็คงเป็นอันรู้อันดี เป็นบุญเป็นกุศลอยู่นั่นเอง แต่ว่าเป็นความรู้ที่ผิดจากทางพระนิพพาน
ดูรอนานที่ เราตถาคตเทศนาไว้โดยเอกปริยายนั้น ก็เพื่อจะให้หมู่ ปุถุชนคนเขลาเห็นเป็นอัศจรรย์
และเพื่อให้ได้รับความเชื่อ ความเลื่อมใส เมื่อพาลชนทั้งหลายไม่เห็นเป็นอัศจรรย์แล้ว ก็จะไม่
มีความเชื่อความเลื่อมใสในคุณของพระตถาคต ถ้า กล่าวแต่เพียงเล็กน้อยก็เป็นสังเขปก็ไม่เข้าใจ ไม่เหมือนผู้
ที่มีบุญ มีวาสนาแม้จะกล่าวแต่เพียงเล็กน้อยก็เข้าใจได้มากมาย หลายอย่างหลายนัย ธรรมชาติผู้ที่มี
ปัญญาแท้ ไม่ต้อง กล่าวอะไรเลย ก็รู้ได้ด้วยปัญญาของตนเอง ไม่ต้องให้กล่าว เป็นการลำบาก เรา
ตถาคตได้รับความลำบากเพราะพาล ปุถุชนเท่านั้น ว่ากล่าวสั่งสอนแต่เพียงเล็กน้อยก็ไม่เข้าใจ
เพราะเขาถือว่าเขาคิเลสแล้ว แท้ที่จริงความรู้ของเหล่า พาลชนจะรู้ดีไปสักเท่าไร ก็คืออยู่แต่เพียงมีลม
อัสสาสะ ปัสสาสะเท่านั้น ถ้าลมอัสสาสะปัสสาสะขาดแล้ว ก็มีแต่ เน่าเป็นเหยื่อหนอนนอนกลิ้ง
เหนือแผ่นดินจะหาสาระสิ่งใด ไม่มีเลย มีแต่เครื่องอสุจิเต็มไปสิ้นทั้งนั้น จะถือแต่ว่าตัวมี ความรู้
ความดี เมื่อมีความรู้ความดีแล้วจะไม่ตายหรือ จะมี ความรู้มากรู้มายเท่าใดก็คงไม่พ้นตายไปได้ จะมี
ความรู้ดี วิเศษไปเท่าไร รู้ไปรู้อยู่บนแผ่นดินจะรู้จะดีให้พ้นแผ่นดิน ไปไม่ได้ เมื่อลมยังมีก็อยู่เหนือ
แผ่นดิน เมื่อลมออกแล้ว ก็คงอยู่เหนือแผ่นดินนั่นเอง จะพ้นจากแผ่นดินไปไม่ได้ และจะมาถึงตัว
ถือตนอยู่นั้น จะพ้นจากแผ่นดินไปไม่ได้ และจะมาถึงตัวถือตนอยู่นั้น เพื่อประโยชน์อะไร ส่วน
ของเนาของหมิ่นมีอยู่เต็มตัวก็ 'ไม่รู้' ไม่เห็น เห็นแต่ว่าตัวรู้ดี ถือเนื้อถือตัวอยู่ เราตถาคตเบื่อหน่าย
ความรู้ความดีของ พาลปุถุชนมากนัก ดูรอนานที่ ธรรมดาบุรุษผู้ที่เป็น นัก

ปราชญ์มีปัญหาทั้งหลาย ย่อมไม่ถือเนื้อถือตัวว่าเรารู้ดี อย่างนั้นอย่างนี้ ท่านจะมีความรู้มากมาย
เท่าไร ก็มีได้ ถือเนื้อถือตัวเหมือนอย่างพาลปุถุชน พวกพาลปุถุชน ที่เขาห่างไกลจากพระนิพพานก็
เพราะเหตุที่เขาถือเนื้อ ถือตัว การถือเนื้อถือตัวมีมากเท่าใด ก็ยิ่งทำให้ห่างไกลจาก พระนิพพานมาก
เท่านั้น เหตุว่าประตูเมืองพระนิพพานนั้น แคนักหนา ผมเส้นเดียวผ่าออกเป็น ๓ เลี้ยว เอาแต่ เลี้ยว
เดียวไปแยงเข้าที่ประตูนิพพาน ก็ยังคับแคบเข้าไม่ได้ เพราะฉะนั้นเมื่อท่านต้องการพระนิพพานแล้ว
ไม่ควรจะ ถือว่าตัวรู้ดีเป็นผู้ใหญ่เป็นผู้สูงศักดิ์กว่าผู้อื่น ยิ่งถือตนถือตัว ขึ้นเท่าใดก็ยิ่งให้คับประตู
พระนิพพานเข้าเท่านั้น จึงว่า พาลปุถุชนทั้งหลายเป็นผู้ห่างไกลจากพระนิพพาน ด้วยเหตุ ที่เขาแก้ว
ถือเนื้อถือตัวว่าตัวรู้ดีอยู่ ดูรอนานที่ บุคคลที่เข้า มาบวชเป็นลูกศิษย์ของพระตถาคตแล้ว ยังปล่อยให้
ให้ตน ได้รับความทุกข์อยู่ ผู้นั้นเรากล่าวว่าเป็นพาลปุถุชนคือ เป็นคน ใจเขลาผู้ที่ไร้ปัญญาเช่นนั้น
จะเรียกว่าเป็นศิษย์ ของพระตถาคตยังไม่ได้ เมื่อบวชแล้วประพฤติดัวให้เป็นสุข อยู่ทุกเมื่อนั้นแลจึง
จะเป็นลูกศิษย์ของพระตถาคตแท้ เรา ตถาคตหวังเพื่อความสุขจึง ได้ออกบวช เมื่อบวชแล้วมาทำ ตน
ของตนให้เป็นทุกข์ บุคคลผู้นั้นชื่อว่า เป็นคน ใจเขลา เขาปัญญาหาที่เปรียบมิได้ ถ้าบุคคลผู้มีปัญญา
แล้ว ไม่ทำ ตัวให้เป็นทุกข์เลย บุคคลผู้ไม่มีปัญญาจึงทำตัวให้เป็นทุกข์ ไม่เฉพาะแต่นักบวชจำพวก
เดียว แม้คฤหัสถ์ถ้าหาปัญญา มิได้ก็ได้รับความทุกข์ยากลำบากเหมือนกัน ปราชญ์ผู้ปรีชา เมื่อออก
บวชแล้ว ท่านย่อมพิจารณาเห็นแจ้งซึ่งมีศีลและ ข้อวัตรที่หนักและเบาแล้ว ท่านไม่ต้องรักษา
มากมาย หลายอย่างหลายประการนัก เลือกรักษาแต่เล็กน้อย ก็ย่อมได้รับความสุขกายสุขใจ ผู้ที่
ใจเขลาเขาปัญญา นั้น ย่อมรักษามากมายหลายอย่างต่าง ๆ นานา เพราะเหตุที่ ต้องรักษามากเกินไปจึง
เป็นทุกข์ ผู้ที่มีปัญญาแล้วย่อมเลือก รักษาแต่สิ่งที่จริงที่แท้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ก็ย่อมนำมา ซึ่ง
ความสุข เปรียบเหมือนบุคคลผู้ฉลาด ไปตัดไม้ในป่า มาทำกิจอย่างหนึ่ง เมื่อตัด ได้แล้วก็ถากเปลือก
และกระพี้ ทิ้งเสีย เหลือไว้แต่ที่ต้องการแล้ววัดตัดเอาแต่พอแก่การงาน ของตัวเท่านั้น ไม่ต้องลำบาก
แก่การแบกการหาม ส่วนบุคคล ผู้ที่ไม่ฉลาด ไม่รู้เท่าต่อการทำงานที่จะพึงทำ เมื่อไปตัดไม้ ได้แล้ว จะ
ถากเอาแต่ที่ต้องการก็กลัวจะเสีย เพราะตัว ไม่เข้าใจการทำงานต้องแบกมาทั้งเปลือกทั้งกระพี้ทั้งส่วน
ยาว ได้รับความเหน็ดเหนื่อยหนักอย่างทวีคูณ ก็เพราะความที่ ตัวเป็นคนใจเขลาเขาปัญญา ดูร
อนานที่ การรักษา แก้วไม่ดีไม่มีราคา แม้จะรักษามากมายหลายพันดวงก็สู้ ผู้ที่รักษาแก้วที่ดีมีราคา
ดวงเดียวไม่ได้ แก้วที่ไม่ดีไม่มีราคา จะขายก็ไม่ได้ จะเก็บไว้ก็ไร้ประโยชน์ ตกลงต้องรักษาไป
เปล่าๆ ส่วนแก้วที่มีราคานั้น จะขายก็ได้เงินมาก หากจะ เก็บไว้ก็เป็นคุณประโยชน์แก่ตน และการ
เรียนมนต์และเรียน คาถาที่ดีที่ขลังบทเดียวไม่ได้ เมื่อรู้ประโยชน์แห่งศีลและ ข้อวัตรแล้วก็ไม่ต้อง
รักษามาก เมื่อไม่รู้ไม่เข้าใจก็รักษา พร่าเพรื่อไปจน ไม่มีเขตแดน จึงต้องได้รับความลำบาก เหมือนผู้
ที่ไม่รู้การงาน ต้องแบกเอาไม้ทั้งเปลือกทั้งกระพี้ ทั้งส่วนยาวไปเปล่าๆ ฉะนั้น ผู้ปรีชาท่านรักษา
วินัยและ ข้อวัตรไม่มาก แต่หากได้รับอานิสงส์เพียงพอเหมือนอย่าง ผู้รักษาแก้วดีดวงเดียว หรือผู้ที่
เรียนมนต์และคาถาที่ขลัง บทเดียวเท่านั้น ก็ให้สำเร็จประโยชน์ได้เต็มที่ฉะนั้น

ตัวบุญ ตัวบาป

คุณอรานนท์ การที่เราตกตักต้องการให้บวชนั้น ก็เพื่อให้ได้บุญและกุศล อะไรชื่อว่าเป็นตัวบุญตัวกุศล ตัวบุญตัวกุศลนั้นไม่ใช่สิ่งอื่น คือความดับเสียซึ่งกิเลส การ รักษาภิกษุวัตรและพระวินัย อย่างไม่ก็ตาม ถ้าดับกิเลสได้มาก ก็เป็นบุญมาก ถ้าดับกิเลสได้น้อยก็เป็นบุญน้อย ถ้าดับ กิเลสไม่ได้ ก็ไม่เป็นบุญเลย บาปอกุศลนั้นก็ไม่ใช่อื่น คือ ตัวกิเลส กิเลสก็คือตัณหานั่นเอง ดับกิเลสตัณหาได้เท่าใด ก็เป็นบุญเท่านั้น ถ้าดับกิเลสตัณหาไม่ได้ก็เป็นอันไม่ได้บุญ ไม่ได้กุศลเลย ผู้ที่ไม่รู้จักบุญและบาปนั้นมาทำความเข้าใจ ว่า บวชรักษาข้อวัตรรักษาศีลเอาบุญ บุญนั้นมีอยู่นอกตน นอกตัว มีอยู่ที่ดินฟ้าอากาศ เมื่อบวชได้รักษาภิกษุวัตรแล้ว บุญนั้นก็เคลื่อนลอยมาจากสถานที่ต่างๆ มีนภากาศ เวหา อากาศเป็นต้น มานำเอาตัวขึ้นไปสู่สวรรค์และพระนิพพาน เห็นไปโดยผิดทางเช่นนี้ ล้วนแต่เป็นคนหลงสิ้นทั้งนั้น คุณอรานนท์ ผู้ที่ไม่รู้จักบาป เข้าใจว่าบาปนั้นอยู่นอกตน นอกตัว เมื่อทำบาปแล้วบาปนั้นก็ละจากแต่ตนรุดได้พื้นดิน มาจับกุมกุมเอาตัวลงไปสู่นรก การที่ทำความเข้าใจอย่างนี้ นับว่าเป็นคนหลงสิ้นทั้งนั้น คุณอรานนท์ สุขก็ดี ทุกข์ก็ดี บาปบุญคุณโทษก็ดี ย่อมมีอยู่ที่เรา จะเข้าใจว่าบาปบุญอยู่ ภายนอกตัว ทำบุญแล้วคอยทำบุญจะมานำเอาตัวไปสู่สุคติ คิดอย่างนี้ตั้งร้อยชาติแสนชาติก็ไม่อาจได้ **อันว่าบุญบาป สุขทุกข์ ย่อมไม่มี ณ ภายนอกตัว บุญกุศลและความ สุขนั้นก็คือดวงจิต ส่วนบาปกรรมทุกข์โทษนั้นคือ หมูแห่งตัณหา ตัณหานั้นจักมี ณ ที่อื่นนอกจากตัวตนของเราแล้วไม่มี ตัวบุญและตัวบาปก็อยู่ที่ใจของเรา เมื่อตัวไม่ชอบทุกข์ อยากได้ความสุข ก็จึงพยายามแก้ไข ของเรานั้นเถิด ถ้าเราไม่ใช่ผู้แสวงหาความสุขให้พ้นจาก ทุกข์แล้ว ใครมาช่วยตัวเราให้พ้นจากทุกข์ให้ได้รับความสุข ได้เล่า เพราะสุขทุกข์อยู่ที่ตัวของเรา เมื่อเราหาไม่ได้แล้ว ใครคนอื่นที่ไหนเขาจะหามาให้เราได้ คุณอรานนท์ บุคคล ผู้ที่เข้าใจว่าบุญกุศลสวรรค์และพระนิพพานมีผู้นำมาให้ บาปกรรมทุกข์โทษ นรกและสัตว์ดิรัจฉานก็มีผู้พาไปทั้งสิ้น บุคคลที่เข้าใจอย่างนี้ชื่อว่า เป็นผู้หลงโลกหลงทางสงสาร บุคคลจำพวกนั้น แม้จะทำบุญให้ทานสร้างกุศลใดๆ ที่สุด จนออกบวชในพระศาสนา ก็หาความสุขมิได้ จะได้เสวย แต่ความทุกข์โดยถ่ายเดียว คุณอรานนท์ บุญกับสุขหาก เป็นอันเดียวกัน เมื่อมีบุญก็ชื่อว่ามีความสุข บาปกับทุกข์ ก็เป็นอันเดียวกัน เมื่อมีบาปก็ได้ชื่อว่ามิทุกข์ ถ้าไม่รู้จักบาป ก็ละบาปไม่ได้ ถ้าไม่รู้จักบุญก็หาบุญไม่ได้ เปรียบเหมือน เราอยากได้ทองคำ แต่เราหาไม่รู้ไม่ว่าทองคำนั้นมีรูปพรรณ สันฐานอย่างไร ถึงทองคำนั้นมีอยู่และเห็นอยู่เต็มตาก็ ไม่อาจถือเอาได้โดยเหตุที่ไม่รู้จัก แม้บุญเหมือนกัน ถ้า ไม่รู้จักบุญก็หาบุญไม่ได้ อย่าวว่าแต่บุญซึ่งเป็นของไม่มีรูปร่าง เลย แม้แต่สิ่งอื่นๆ ที่มีรูปร่าง ถ้าหากว่าเราไม่รู้จักก็ถือเอา ไม่ได้ คุณอรานนท์ บุคคลที่ไม่รู้จักบุญและไม่รู้จักสุข ทำบุญ จะไม่ได้บุญ ไม่ได้สุขเสียเลย เช่นนั้นตลาคคั้หากกล่าว ปฏิเสธไม่ ทำบุญคงได้บุญและได้สุขอยู่นั้นแล แต่ทว่าตัว หากไม่รู้ไม่เข้าใจว่าบุญและความสุขก็ยังเกิดอยู่ที่ตัวนั่นเอง เมื่อไม่รู้ไม่เข้าใจ จึงเป็นอันมีบุญและสุข ไร้เปล่าๆ คุณ ออรานนท์ บุคคลจำพวกที่ไม่รู้จักบุญคือความสุข เมื่อ ทำบุญแล้วปรารถนาเอาความสุขนำสมเพทเวทนานักหนา ตัวทำบุญก็ได้บุญในทันใดนั่นเอง มิใช่ว่าเมื่อทำแล้วนานๆ จึงจะได้ ทำเวลาใดก็ได้เวลานั้น แต่ตัวไม่รู้ นั่งทับ**

นอนทับ บุญอยู่เปล่าๆ ตัวก็ไม่ได้รับบุญ คือความสุข จึงว่าเสียที ที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบ
พระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าตรัส เทศนาแก่ข้าฯ อานนท ด้วยประการดังนี้.

ข้าแต่พระมหากษัตริย์ผู้มีอายุ พระพุทธเจ้าตรัส เทศนาต่อไปอีกว่า อานนท คุณอรานนท บุคคลที่
เข้าใจว่า ทำบุญไว้มากๆ แล้วจะรู้และไม่รู้ก็ไม่เป็นไร บุญจะพาไป ให้ได้รับความสุขเอง เช่นนี้ชื่อว่า
เป็นคนหลงโดยแท้ เพราะเหตุไร บุญจึงจะพาตัวไปรับความสุขอย่างเดียว เมื่อ ไม่รู้สุขก็คือไม่รู้จัก
บุญ เมื่อเรารู้สุขก็เห็นสุขก็คือเรารู้บุญ เห็นบุญนั่นเอง จะให้ใครพาไปหาใครที่ไหน คุณอรานนท สุข
ทุกข์นี้ใครจะช่วยใครไม่ได้ ใครจะพาใครไปนรกและ สวรรค์และนิพพานต้องไปด้วยตัวเอง จะพา
เอาคนอื่นไปด้วย ไม่ได้เป็นอันขาด ผู้ใดอยากพ้นจากขุมนรกสุดในเมืองศี ก็จงทำตนให้พ้นจากนรก
ดิบในเมืองคนเรานี้เสียก่อน ถ้า ไม่ได้สวรรค์ดิบในเมืองคนนี้ แม้เมื่อตายไปแล้วก็ไม่อาจได้ สวรรค์
สักเลย ถ้าไม่ได้สวรรค์ดิบไว้ก่อนแล้ว ตายไปก็มีนรก เป็นที่อยู่โดยแท้ แม้ความสุขในสวรรค์ก็ยังไม่
ปราศจากทุกข์ มิใช่จะมีทุกข์แต่สวรรค์ดิบ ในเมืองคนเรานี้เท่านั้นก็หาไม่ได้ ถึงสวรรค์สุดในชั้นฟ้า
ชั้นใดๆ ก็ดี สุขกับทุกข์ก็มีอยู่เสมอ เป็นความสุขที่ยังไม่ปราศจากทุกข์ ไม่เหมือนพระนิพพาน
ซึ่งเป็นเอกันตบรมสุข มิแต่สุขโดยส่วนเดียวไม่ได้เจือปนไป ด้วยทุกข์เลย คุณอรานนท อันว่าสวรรค์
ดิบในเมืองคนเรานี้ ก็คือความได้เป็นเจ้าเป็นใหญ่ในสมบัติข้าของ เกียรติยศ บริวารยศและนามยศ
เมื่อบุคคลผู้ใดได้เป็นเจ้าเป็นใหญ่ เช่นนั้น ได้ชื่อว่าเป็นผู้ได้เสวยสุขในสวรรค์ดิบ ผู้ปรารถนา
ความสุขในภพภาคหน้า ก็จงให้ได้รับความสุขแต่เมื่อยังมี ชีวิตอยู่ อย่าเห็นแก่ความลำบากยากแค้น
ในสวรรค์ชั้น ใดๆ จะเป็นสวรรค์ดิบในเมืองคนหรือสวรรค์สุดในเมืองฟ้า ทุกชั้น ย่อมเจือปนอยู่
ด้วยทุกข์ทั้งนั้น ไม่แปลกต่างกัน และไม่มากไม่น้อยกว่ากัน ความสุขในสวรรค์ก็เป็นความ สุขจริง
จะว่าไม่สุขนั้นไม่ได้ แต่ว่าเป็นสุขที่เจืออยู่ด้วยทุกข์ แม้ถึงกระนั้นก็คงดีกว่าตกอยู่ในนรกโดยแท้
คุณอรานนท สวรรค์ดิบในชาตินี้กับสวรรค์สุดในชาติหน้า อย่าสงสัยว่า จะต่างกัน ถึงจะต่างกันบ้าง
ก็เพียงเล็กน้อย เมื่อต้องการ ความสุขเพียงใด ก็จงพากเพียรให้ได้แต่เมื่อยังมีชีวิตอยู่ใน เมืองคนนี้ จะ
นั่งจะนอนคอยให้สุขมาหาฉันไม่ได้ ไม่เหมือน พระนิพพานความสุขในพระนิพพานนั้นไม่ต้อง
ขวนขวาย เมื่อจับลูกที่แล้ว นั่งสุขนอนสุขได้ที่เดียว ความสุขใน พระนิพพาน จะว่ายากก็เหมือนง่าย
จะว่าง่ายก็เหมือนยาก ที่ว่ายากนั้นยากเพราะไม่รู้ไม่เห็น พาลปลุกชนคนตามืดทั้งหลาย รู้ไม่ถูกต้อง
เห็นไม่ถูกต้อง จับไม่ถูกต้อง จึงต้องพากเพียร พยายามหลายอย่างหลายประการ และเป็นการเปล่าจาก
ประโยชน์ด้วย ส่วนท่านที่มีปัญญาพิจารณาถูกต้อง จับถูกต้องแล้ว ไม่ต้องทำอะไรให้ยาก นั่งๆ นอนๆ
อยู่เปล่าๆ เท่านั้น ความสุขในพระนิพพานก็มาบังเกิดแก่ท่านได้เสมอ เพราะ เหตุฉะนั้นจึงว่า
ความสุขในพระนิพพานไม่เป็นสุขที่เจือไป ด้วยทุกข์. คุณอรานนท เมื่ออยากรู้ว่า เราจะได้รับความ
สุขในสวรรค์หรือจะได้รับความทุกข์ในนรกก็จงสังเกตดูใจ ของเราในเวลาที่ยังไม่ตายนี้ ใจของเรา
มีสุขมากหรือมีทุกข์ มาก ทุกข์เป็นส่วนนรกดิบ เมื่อตายแล้วก็ต้องไปตกนรกสุข สุขเป็นส่วนสวรรค์
ดิบ เมื่อตายแล้วก็ได้ขึ้นสวรรค์สุข เมื่อ ยังเป็นคนอยู่ มีสุขหรือมีทุกข์มากเท่าใด แม้เมื่อตายไป ก็คง
มีสุขและมีทุกข์มากเท่านั้น ไม่มีพิเศษกว่ากัน บุคคล ผู้ปรารถนาความสุขในภพนี้และภพหน้าแล้ว

จงรักษาใจให้ได้รับความสุข ส่วนตนตัวร่างกายข้างนอกนั้น ไม่สำคัญ จะได้รับความสุขความทุกข์ ประการใดก็ช่างเกิด เมื่อตายแล้ว ก็ทิ้งอยู่เหนือแผ่นดินหาประโยชน์มิได้ ส่วนใจนั้นเป็นของ ติดตามตนไปในอนาคตเบื้องหน้าได้ เพราะจิตใจเป็นของ ไม่ตาย ที่ว่าตายนั่นตายแต่รูปร่างธาตุ แดกชั้นระดับ เท่านั้น ถ้าจิตใจตายแล้วก็ไม่ต้องเกิดไม่ต้องตายต่อไปอีก กล่าวคือถึงพระนิพพาน อานนท อานนท์ ในอดีตชาติเราตถาคต ก็ได้หลงท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏนี้ช้านาน นับด้วยร้อย ด้วยพัน แห่งชาติเป็นอันมาก ทำบุญทำกุศลก็ปรารถนาแต่ จะให้พ้นทุกข์ ให้เสวยสุขในเบื้องหน้า เข้าใจว่า ตายแล้ว จึงจะพ้นจากทุกข์ ครั้นเมื่อตายจริงก็ตายแต่ธาตุแต่ชั้น เท่านั้น ส่วนใจนั้นไม่ตาย จึงต้อง ไปเกิดอีก เมื่อไปเกิดอีก ก็ต้องตายอีก เมื่อเช่นนี้จะพ้นทุกข์ได้อย่างไร ที่นิยมกัน ว่าตาย ก็คือตายเนา ตาย همینกันอยู่อย่างทุกวันนี้ ชื่อว่า ตายเล่นตายไม่เนา ตายแล้วเกิด เกิดแล้วตาย หาดัน หาบปลาย มิได้ ที่ตายแท้ตายจริง คือตายทั้งรูปแตกชั้นระดับ ตายทั้งจิตทั้งใจ มีแต่พระพุทธเจ้ากับเหล่าพระ อรหันต ชินาสพท่านั้น ท่านเหล่านั้นไม่ต้องกลับมาเกิดอีก อานนท อานนท์ ในอดีตชาติเมื่อเรายังไม่รู้ เข้าใจว่าตายแล้วจึงจะ พ้นทุกข์ ทำบุญทำกุศลก็มุ่งเอาแต่ความสุขในเบื้องหน้า ครั้นตายไปก็หาได้ จากทุกข์ตามความประสงค์ไม่ มาบังฉิม ชาตินี้เราจึงรู้ว่า สวรรค์และพระนิพพานมีอยู่ที่ตัวนี้เอง เรา จึงได้รับแรงปฏิบัติให้ได้ให้ถึงแต่เมื่อยังเป็นคนอยู่จึง ได้พ้น จากทุกข์ และได้เสวยสุขอันปราศจาก อามิส เป็นพระบรมครู สั่งสอนเวไนยสัตว์อยู่ทุกวันนี้ ข้าแต่พระมหากัสสปะผู้มีอายุ พระพุทธเจ้า ตรัสเทศนาแก่ข้าฯ อานนท ดังนี้แล.

ทศพลญาณ ๑๐ ประการ

ตทนนฺตรํ ลำดับนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสเทศนา ต่อไปอีกว่า อานนท อานนท ความทุกข์ใน นรกและ ความสุขในสวรรค์และพระนิพพานนั้นใครจะช่วยใครไม่ได้ เมื่อใครชอบอย่างใดก็ทำ อย่างนั้น แม้เราตถาคตก็ช่วยใคร ให้พ้นทุกข์ และช่วยใครให้ได้สวรรค์และพระนิพพาน ไม่ได้ ได้ แต่เพียงสั่งสอนชี้แจงให้รู้สุขรู้ทุกข์ ให้รู้สวรรค์ ให้รู้ พระนิพพานด้วยวาจาเท่านั้น อันกองทุกข์ โทษ บาป กรรมทั้งปวงนั้น ก็คือตัวกิเลสตัณหา ครั้นดับกิเลสตัณหา ได้แล้ว ก็ไม่ต้องลงนรก ถ้าดับ กิเลสตัณหาได้มากก็ขึ้นไป เสวยสุขในสวรรค์ ถ้าดับกิเลสตัณหาได้สิ้นเชิงหาเศษมิได้แล้ว ก็ได้เสวย สุขในพระนิพพานทีเดียว เราตถาคตบอกให้รู้แต่ ทางไปเท่านั้น ถ้าผู้รู้ทางแห่งความสุข แล้ว ประพฤติปฏิบัติ ตามก็ได้ประสบสุขสมประสงค์ อย่างว่าแต่เราตถาคตเลย แม้พระพุทธเจ้าทั้งหลายที่ ล่วงไปแล้วนับไม่ถ้วนก็ดี และ จะมาตรัสรู้ในกาลเป็นภายหลังก็ดี จะมาช่วยพาเอา สัตว์ทั้งหลายไป ให้พ้นจากทุกข์ แล้วให้ได้เสวยสุขเช่นนั้น ไม่มี มีแต่มาแนะนำสั่งสอนให้รู้สุขรู้ทุกข์ รู้สวรรค์ และ พระนิพพานอย่างเดียวกันกับเราตถาคตนี้ พระพุทธเจ้าทั้งหลายก็ทรงไว้ซึ่งทศพลญาณ มีอาการ เหมือนอย่างเรา ตถาคตนี้ทุกๆ องค์ บุคคลจำพวกใดเข้าใจว่าพระพุทธเจ้า ต่างกันด้วยศีล ด้วยฌาน ด้วยญาณ ด้วยอิทธิ บุคคล จำพวกนั้นเป็นคนหลง ผู้ที่ได้นามว่าพระพุทธเจ้านั้น ต้องมี ทศพลญาณ สำหรับขบขันเข้าสู่พระนิพพานด้วยกันทุกองค์ จะได้เป็นพระพุทธเจ้าแต่เราพระองค์เดียวนั้นหามิได้ ผู้ใด มีทศพลญาณ ผู้นั้นได้ชื่อว่าพระพุทธเจ้าด้วยกันทุกองค์ ไม่ควรจะมีความสงสัย ญาณ ๑๐

ประการนั้นเป็นเครื่องหมาย ของพระพุทธเจ้า ถ้าไม่มีญาณ ๑๐ ประการแล้ว จะรู้ดีมีอิทธิ ดำดินบิน บินได้อย่างไรๆ ก็ตาม ก็ไม่เรียกว่าพระพุทธเจ้า ถ้ามีญาณ ๑๐ ประการแล้ว จะไม่มีอิทธิทาศักดานุภาพ ใดๆก็ตาม ก็ให้เรียกท่านผู้นั้นว่าพระพุทธเจ้า เพราะ ทศพลญาณ ๑๐ ประการเป็นเครื่องหมาย ของพระพุทธเจ้า ถ้าไม่มีเครื่องหมายอย่างนี้ ผู้ใดมีฤทธิ์มีเดชขึ้น ก็จะตั้งตัว เป็นพระพุทธเจ้าเต็มบ้าน เต็มเมือง ก็จะเป็นทางแห่งความ เสียหายวุ่นวาย โลกท่านั้น ดูกรอานนท์ ทศพลญาณ ๑๐ ประการ นั้น เป็นของสำคัญตั้งอยู่สำหรับโลก ไม่มีผู้ใดตั้งแต่ง ขึ้น เป็นแต่เราตถาคตเป็นผู้รู้ผู้เห็นก่อนแล้วยก ออกตีแผ่ ให้โลกเห็น พระพุทธเจ้าทั้งหลายบำเพ็ญญาณ ๑๐ ประการ ได้แล้ว ก็จับจี๋เข้าสู่พระ นิพพาน เมื่อถึงพระนิพพานแล้ว ก็ปล่อยวางญาณนั้นไว้แก่โลกตามเดิม หาได้เอาตัวตน เอาจิตใจเข้าสู่พระนิพพานด้วยไม่ เอาจิตใจไปได้เพียงนรก และสวรรค์ และพรหมโลกเท่านั้น ส่วนพระนิพพาน นั้น ถ้าดับจิตใจไม่ได้แล้วก็ไปไม่ได้ ถ้าเข้าใจว่าจักเอาจิตไป เป็นสุขในพระนิพพานแล้ว ต้องหลง ขึ้นไปเป็นอรุปรหม เป็นแม่ ดูกรอานนท์ การตถนรกและขึ้นสวรรค์ จะเอาตัว ไปไม่ได้ เอาแต่จิต ไป จิตนั้นใครจะจับต้องลูบคลำไม่ได้ เป็นแต่ลมเท่านั้น

เพราะจิตเป็นของละเอียด ใครจะจับถือ ไม่ได้ เมื่อจิตไปตถนรก ใครจะไปช่วยยกขึ้นได้ ถ้าจิตนั้น เป็นตนเป็นตัวก็พอช่วยกันได้ บุคคลจำพวกใด คอยทำให้ ผู้อื่นมาช่วยยกตัวให้พ้นจากทุกข์ นำตัว ไปให้ได้เสวยสุข บุคคลจำพวกนั้นเป็นคนโง่เขลาหาปัญญาไม่ได้ เราตถาคต รู้นรกสวรรค์ทุกข์สุขอยู่ แล้ว และหาอุบายที่จะพ้นจากทุกข์ ให้เสวยสุข ก็เป็นการแสนยากแสนลำบาก จะไปพาจิตใจ ของ ท่านผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์ได้อย่างไร ถึงแม้พระพุทธเจ้า องค์จะตรัสรู้ในเบื้องต้นก็เหมือนกัน มีแต่ แนะนำสั่งสอน ให้รู้สุขทุกข์สวรรค์และพระนิพพานเท่านั้น ผู้ที่จะต้องการ สุขทุกข์อย่างใดนั้น แล้วแต่อัธยาศัย แต่ว่าต้องศึกษาให้ รู้แท้แน่นอนแก่ใจเสียก่อนว่าทุกข์ในนรกเป็นอย่างไร สุข ใน สวรรค์เป็นอย่างไร สุขในพระนิพพานเป็นอย่างไร เมื่อรู้แล้วยังจะมีทางได้ทางถึงบ้าง คงจะไม่ ท่องเที่ยวอยู่ใน วัฏฏสงสารเนิ่นนานเท่าไรนัก ถ้ายังไม่รู้แจ้งแต่เมื่อยังมี ชีวิตอยู่ก็ไม่อาจจะพ้น ได้เลย และได้ชื่อว่าเป็นผู้เกิดมา เสียชาติเป็นมนุษย์เสียความปรารถนาเดิม ซึ่งหมายความว่า จะ เป็นผู้เกิดมาเพื่อ ความสุข ครั้นเกิดมาแล้วก็พลอยไม่ให้ตน ได้รับความสุข ซ้ำยังตนให้จมอยู่ในนรก ทำให้เสียสัตย์ ความปรารถนาแห่งตน นำสังเวชสลัดใจยิ่งนัก ข้าแต่ พระมหากัสสปะผู้มีอายุ พระพุทธเจ้าตรัส เทศนาแก่ข้าฯ อานนท์ ดังนี้แล.

อิโต ปรี คิริมานนุทสุตฺตํ อุนฺสฺสนฺธิ ฆณฺเฑตฺวา ภาสิสฺสสามิติ เบื้องหน้าแต่นี้ จะแสดงคิริมานนุทสุต รสืบต่อไป มีคำพระอานนท์บัญญัติว่าดังนี้ ฆนฺเตอริยกสฺสป ข้าแต่พระอริยเจ้าทั้งหลาย มีพระ มหากัสสปะเป็นประธาน ภควา อันว่าพระผู้มีพระภาคเจ้า เทเสสิ ก็ตรัสเทศนา แก่ข้าอานนท์สืบ ต่อไปว่า อานนุท ดูกรอานนท์ อันว่า ความทุกข์และความสุขนั้น ก็มีอยู่แต่ในนรกและสวรรค์เท่านั้น ส่วนพระนิพพานมีอยู่นอกสวรรค์และนรกต่างหาก บัดนี้ จะแสดงทุกข์และสุขในนรก และสวรรค์ ให้แจ้งก่อน จิตใจ ของเรานี้เมื่อมีทุกข์หรือมีสุขแล้วใครจะสามารถมาช่วย ยกออกจากจิตของเราได้

อย่าว่าแต่ตัวเราเลย แม้ท่าน ผู้อื่นเราก็ไม่สามารถจะช่วยยกออกได้ มีอาการเหมือนกัน ทุกรูปทุกนาม ทุกตัวตนสัตว์บุคคล

อนึ่ง เมื่อท่านมีทุกข์แล้ว จะนำทุกข์ของท่านมา ให้เราก็อำนาจไม่ได้ เรามีทุกข์แล้วจะนำทุกข์ไปให้ท่าน ผู้อื่นก็ ไม่ได้ แม้ความสุขก็มีอาการเช่นกัน สุขและทุกข์ไม่มีใคร จะช่วยกันได้ สิ่งที่จะช่วยให้พ้น จากทุกข์ได้มีแต่อำนาจแห่ง กุศลผลบุญ มีการให้ทานและรักษาศีลเป็นต้นเท่านั้นที่จะ เป็นผู้ช่วยให้ พ้นจากทุกข์ได้ มนุษย์และเทวดาอินทร์พรหม และใครๆ จะมาช่วยให้พ้นทุกข์ และให้ได้เสวยสุข นั้น ไม่ได้ ที่สุดแม้เราตถาคตผู้ทรง วิชาซึ่งทศพลญาณเห็นปานนี้ ก็ไม่อาจช่วยใครได้ ได้แต่เป็นผู้ช่วย และแนะนำชักเตือนให้รู้สุข ทุกข์และสวรรค์และนรกเท่านั้น ตัวต้องยกตัวเอง ถ้ารู้ว่า นรกและสวรรค์ อยู่ที่ตัว แล้วยกตัวให้ขึ้นสวรรค์ไม่ได้ ก็ชื่อว่า เกิดมาเสียดชาติ และเสียดเวลาที่จะเกิดมาพบ

พระพุทธศาสนา นำเสียดตายชาติที่ได้เกิดเป็นรูปร่างกาย มีอวัยวะ พรักพร้อมบริบูรณ์ทุกอย่าง ทั้งได้ พบพระพุทธศาสนา ด้วย สมควรจะได้สวรรค์และพระนิพพานโดยแท้ เหตุไฉนจึงเหยียบย่ำตัวเอง ให้จมอยู่ในนรกเช่นนั้น นำสังฆเวชนิก คูกรอานนท สุขทุกข์นั้น ให้หมายเอาที่จิต จิตสุขเป็นสวรรค์ จิตทุกข์เป็นนรก จะเข้าใจว่านรกและ สวรรค์ มีอยู่นอกจิตนอกใจเช่นนั้น ได้ชื่อว่าเป็นคนหลง นรก และสวรรค์ บาบบุญคุณโทษ ย่อมมีอยู่ในอกในใจทั้งสิ้น อยากพ้นทุกข์ก็ให้รักษาจิตใจจากสิ่งที่เป็น บาบเป็นทุกข์เสีย ถ้าต้องการสวรรค์ ก็ทำกรณที่หาโทษมิได้ เพราะการบุญ การกุศลนั้น เมื่อทำก็ ไม่เดือดร้อน และเมื่อทำแล้วระลึกถึง ก็ให้เกิดความสุขสำราญบานใจทุกเมื่อ เช่นนี้ชื่อว่าเราได้ ขึ้น สวรรค์ และถ้าอยากได้สุขในพระนิพพาน ก็ให้วางเสีย ซึ่งสุขและทุกข์ คือวางจิตอย่าถือว่าเป็นของ ของตน ก็ชื่อว่า ได้ถึงพระนิพพาน เพราะว่าใจเป็นใหญ่เป็นประธาน สุขทุกข์ ทั้งสวรรค์และพระ นิพพานสำเร็จแล้วด้วยใจ คือว่ามีอยู่ที่ จิตที่ใจของเราทั้งสิ้น บุคคลจำพวกใด ไม่รู้ว่าของเหล่านี้ มีใน ตนแล้ว ไปเที่ยวค้นคว้าหาในที่อื่น บุคคลจำพวกนั้น ชื่อว่าเป็นคนหลงคนเมา เป็นผู้หนายู่ด้วยกิเลส ตัณหา มีคมนอยู่ด้วยมลทินแห่งนรก คูกรอานนท สัตว์ที่ตกอยู่ในนรกมากมายนับมิได้แน่นอัดอัด เยียดกันอยู่ในนรก ดัง ข้าวสารหรือเมล็ดถั่วเมล็ดงาในกระสอบ แต่ก็ไม่เห็นกันได้ ด้วยเขาไม่รู้ไม่เห็นซึ่งนรก ไม่รู้สุขทุกข์บาปบุญคุณโทษ ไม่รู้ว่าจิตของตนเป็นทุกข์เป็นสุข มีแต่มัวเมาอยู่ด้วยกิเลส กามราคะตัณหา จึงชื่อว่าตกอยู่ในนรก ยัดเยียดกันดัง ข้าวสารหรือเมล็ดถั่วเมล็ดงาในกระสอบ ร้อง เรียกหากัน ไม่เห็นกัน คือไม่เห็นทุกข์เห็นสุขแห่งกันและกันเท่านั้นเอง คูกรอานนท จิตใจนั้นใคร ไม่แลเห็นของกันและกันได้ ผู้ที่ แลเห็นจิตใจของผู้อื่นได้นั้น มีแต่พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ เท่านั้น พระพุทธเจ้าที่จะรู้เห็นจิตใจของผู้อื่น ได้ ก็ด้วยญาณ แห่งพระอรหันต์ ถ้าละกิเลสตัวร้ายมิได้ คุณความเป็นแห่ง พระอรหันต์ก็ไม่มาตั้งอยู่ในสันดาน จึงไม่อาจยังรู้วาระ จิตใจของสัตว์ทั้งปวง ได้ แม้เราตถาคตจะยังรู้วาระจิตของ สัตว์ทั้งปวงได้ ก็เพราะปราศจากกิเลส คือความเป็นไปแห่ง พระอรหันต์ บุคคลผู้ไม่พ้นกิเลส คือไม่ได้

สำเร็จพระอรหันต์ และจะมาปฏิญาณว่ารู้เห็นจิตแห่งบุคคลอื่น จะควรเชื่อฟังได้ ด้วยเหตุใด ถึงแม้ จะรู้ด้วยวิชาคุณอย่างอื่น มีรู้ด้วยสมาธิคุณ เป็นต้น ก็รู้ไปไม่ถึงไหน แม้จะรู้ก็รู้ผิดๆ ถูกๆ ไปอย่างนั้น

จะรู้จริงแจ้งชัดดังที่รู้ด้วยอรหัตตคุณนั้นไม่ได้ ถ้าบุคคลที่ยังไม่พ้นกิเลสมีความรู้ดียิ่งกว่าเราตถาคต ผู้เป็นพระอรหันต์แล้ว การที่เราตถาคตสละบุตรภรรยา ทรัพย์สมบัติ อันเป็น เครื่องเจริญแห่ง ความสุขออกบวชนี้ ก็ชื่อว่าเป็นผู้โง่เขลา กว่าบุคคลจำพวกนั้น เพราะเขายังจมอยู่ในกิเลส แต่มีความรู้ดียิ่งกว่าพระพุทธเจ้าผู้เป็นพระอรหันต์ผู้ไกลจาก กิเลส ข้อที่ละกิเลสไม่ได้ คือไม่ได้สำเร็จพระอรหันต์แล้ว จะมีปัญญารู้จิตใจแห่งสัตว์ทั้งหลายยิ่งกว่าพระพุทธเจ้า หรือพระอรหันต์ หรือจะมีปัญญารู้เสมอกันนั้น ไม่มีเลย ผู้ที่ยังละกิเลสไม่ได้ คือยังไม่ได้สำเร็จพระอรหันต์มากล่าวว่า ตนรู้เห็นจิตใจของสัตว์ทั้งหลายนั้น กล่าวอวดเปล่าๆ ความรู้เพียงนั้นยังพินนรกไม่ได้ ไม่ควรจะเชื่อถือนี่ ถ้าใคร เชื่อถือก็ชื่อว่าเป็นนอกพระศาสนา ไม่ใช่ลูกศิษย์ของเรา ตถาคต แท้ที่จริง หากเอาศาสนาธรรมอันวิเศษของเรานี้ บังหน้าไว้สำหรับหลอกลวงโลกเท่านั้น บุคคลจำพวกนี้แม้ จะทำบุญกุศลเท่าไรก็ไม่พินนรก แม้ผู้ที่มาเชื่อถือนักคน จำพวกนี้ก็มิทุกตเป็นทีไปนเบื้องหน้าเหมือนกัน ดูกร อานนท์ บุคคลจำพวกที่อวดรู้อวดดีอย่างนี้แหละ จะเป็นผู้ เบียดเบียนศาสนาของเราให้เศร้าหมองเสื่อมทรามลงไป เมื่อเขาเกิดมาแล้วก็จะมาเบียดเบียนพระมหาเถระและ สามเณรน้อยด้วยถ้อยคำอันไม่เจริญใจ ผู้มีปัญญาน้อยใจเบา ก็จะพากันแตกตื่นสีกหาลาเพศออกจากศาสนา พระศาสนา ของเราก็จะเสื่อมถอยลงไป ดูกรอานนท์ บุคคลจำพวกใด หากเบียดเบียนเสียดสีหมิ่นประมาทใจพระสังฆเถระ และ ภิกษุสามเณรที่เป็นศิษย์ของพระตถาคต โดยที่ท่านทั้งหลาย เหล่านั้นมีโทษไม่ถึงปาราชิก และบังคับให้สึกออกจาก เพศพรหมจรรย์ หรือกระทำปัพพาทนียกรรมไปเสียก็ดี บุคคลจำพวกนั้นเป็นบาปยิ่งนักอาจไม่พินนรกได้ บุคคล จำพวกใดมีความเชื่อความเลื่อมใสในคุณธรรมคำสั่งสอนของเรตถาคต แล้วเชิดชวยยกย่องไว้ให้ดี มิได้ดูถูกดูหมิ่น บุคคลจำพวกนั้นก็จะมีใจเจริญด้วยความสุขทั้งในโลกนี้ และ โลกหน้า แม้ปรารถนาสุขอันใดซึ่งไม่เหลือวิสัย ก็อาจ สำเร็จสุขอันนั้นได้ ตามปรารถนา บุคคลที่ทำลายพระพุทธรูป พระสถูปพระเจดีย์ และตัดไม้ศรัทธาโพธิ์ และบุคคลจำพวก ที่กล่าวหมิ่นประมาทเย้ยหยันแก่นาสิกขัยของเราตถาคต ที่มีโทษไม่ถึงปาราชิก บุคคลจำพวกนี้มีโทษหนักยิ่งกว่า จำพวกที่ทำลายพระพุทธรูป และพระสถูปพระเจดีย์นั้น หลายเท่า บุคคลที่ทำลายพระพุทธรูปเป็นต้นนั้นเป็นบาป มากก็จริงอยู่ แต่ยังไม่นับว่าเป็นการทำลายพระพุทธศาสนา ผู้ที่กล่าวหมิ่นประมาทนั้น ได้ชื่อว่าเป็นผู้ทำลายศาสนาของ เรตถาคต เพราะว่าผู้ที่มีความผิดโทษไม่ถึงปาราชิกนั้น ยังนับว่าเป็นลูกศิษย์ของเราตถาคตอยู่ ต่อเมื่อเป็นปาราชิก แล้วจึงขาดจากความเป็นลูกศิษย์ของเรา ถ้าเป็นโทษเช่นนั้น แม้จะลงโทษหรือกระทำปัพพาทนียกรรมก็หาโทษมิได้ และได้ชื่อว่าช่วยพระศาสนาของเราด้วย การทำลายพระพุทธรูป หรือพระสถูปพระเจดีย์นั้น ยังมีทางเป็นกุศลได้อยู่ ดัง พระพุทธรูปไม้ดีไม่งามแล้วทำลายเสีย แก้ไขให้งามให้ดีขึ้น แม้พระเจดีย์และไม้ศรัทธาโพธิ์ก็เช่นกัน ต้นโพธิ์ที่ตั้งอยู่ในที่ที่ไม่สมควร เช่นตั้งอยู่ในที่ใกล้ถาวรวัตถุ อาจทำลายวัตถุ นั้นได้ จะตัดเสียก็หาโทษมิได้ ถ้าทำลายเพื่อหาประโยชน์ แก่ตนหรือทำลายด้วยความอิจฉาริษยา เช่นนั้น ย่อมเป็น บาปเป็นกรรมโดยแท้ แม้ถึงอย่างนั้นก็ยังไม่ชื่อว่าเป็นการทำลายศาสนา พวกที่หมิ่นประมาท ทำให้สงฆ์ที่มีโทษ ยังไม่ถึงอันติมะให้ได้รับความเดือดร้อนถึงแก่เสื่อมจาก

พรหมจรรย์ ได้ชื่อว่าทำลายพระพุทธศาสนาโดยแท้ ข้าแต่ พระมหากัสสปะพระพุทธเจ้าได้ตรัส
เทศนาแก่ข้าฯ อานนทฺ์ ดังนี้ แล้วจึงตรัสเทศนาแก่ข้าฯ อานนทฺ์สืบต่อไปอีกว่า

ดับกิเลสทั้งห้า

อานนทฺ์ คุณกรอานนทฺ์ บุคคลที่ปรารถนาซึ่งสวรรค์ และพระนิพพาน ก็จงรีบพากเพียรกระทำให้
ได้ให้ถึงแต่ เมื่อยังมีชีวิตอยู่ เพราะมีอยู่ที่ใจของเราทุกอย่าง จะเป็น การลำบากมากอยู่ก็แต่พระ
นิพพาน ผู้ที่ปรารถนาความสุข ในพระนิพพาน จงทำตัวให้เหมือนแผ่นดินหรือเหมือน ดั่งคนตาย
แล้ว คือให้ปล่อยความสุขและความทุกข์เสีย ข้อสำคัญก็คือให้ดับกิเลส ๑,๕๐๐ นั้นเสีย กิเลส๑,๕๐๐
นั้น เมื่อย่นลงให้สิ้นแล้วก็เหลืออยู่ ๕ เท่านั้น คือ โลกะ ๑ โทสะ ๑ โมหะ ๑ มานะ ๑ ทิฏฐิ ๑ โลกะนั้น
คือ ความทะเยอทะยานมุ่งหวังอยากได้กิเลส काम คือ รูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ ๑ อยากได้วัตถุ
 काम คือสมบัติข้าวของ ซึ่งมีวิญญูณและหาวิญญูณมิได้๑ เหล่านี้ชื่อว่า โลกะ, โทสะนั้นได้แก่ความ
เคืองแค้น ประทุษร้ายเบียดเบียน ท่านผู้อื่น ชื่อว่าโทสะ, โมหะนั้นคือความหลงมีหลงรัก หลงซึ่ง
หลงลาภหลงยศเป็นต้น ชื่อว่า โมหะ, มานะ, นั่นคือ ความถือตัวถือตน ดูถูกดูหมิ่นท่านผู้อื่น ชื่อว่า
มานะ ทิฏฐินั้น คือความถือมั่นในลัทธิอันผิด เห็นเป็นอุจเฉททิฏฐิและ สัสสตทิฏฐิไป ปล่อยวาง
ความเห็นผิดไม่ได้ชื่อว่า ทิฏฐิ ถ้า ดับกิเลสทั้ง ๕ นี้ได้แล้ว ก็ชื่อว่าดับกิเลสได้สิ้นทั้ง ๑,๕๐๐ ถ้าดับ
กิเลสทั้ง ๕ นี้ไม่ได้ ก็ชื่อว่าดับกิเลสไม่ได้เลย คุณกร อานนทฺ์ ปุณฺชนคนหนาทั้งหลาย ที่ปรารถนาพระ
นิพพาน ได้ด้วยยากนั้น ก็เพราะเหตุที่ไม่รู้จักดับกิเลสตัณหา เข้าใจ เสียว่าทำบุญทำกุศลให้มากแล้ว
บุญกุศลนั้นจักเลื่อนลอย มาจากอากาศเวหา นำตัวขึ้นไปสู่พระนิพพาน ส่วนว่า พระนิพพานนั้นจะ
อยู่แห่งหนตำบลใดก็หาไม่รู้ไม่ เป็นแต่ คาดคะเนเอาอย่างนั้น จึงได้พระนิพพานด้วยยาก แท้ที่จริง พระ
นิพพานนั้น ไม่มีอยู่ในที่อื่นไกลเลย หากมีอยู่ที่จิตใจ นั้นเอง ครั้นดับ โลกะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ
ได้ขาด แล้ว ก็ถึงพระนิพพานเท่านั้น ถ้าไม่รู้และดับกิเลสตัณหา ยังไม่ได้ เป็นแต่ปรารถนาว่า ขอให้
ได้พระนิพพานฯ ดังนี้ แม้สิ้นหมื่นชาติแสนชาติก็ไม่ได้พบปะเลย เพราะกิเลส ตัณหาทั้งหลาย ย่อม
มีอยู่ที่ตนตัวของเราทั้งสิ้น เมื่อตัว ไม่รู้จักระงับกิเลสตัณหาที่มีอยู่ให้หมดไปก็ไม่ถึงเท่านั้น จะคอย
ทำให้บุญกุศลมาช่วยระงับดับกิเลสของตัวเช่นนี้ ไม่ใช่ฐานะที่จะพึงคิด บุญกุศลนั้นก็คือตัวเราเอง
เราแล จะเป็นผู้ระงับดับกิเลสให้สิ้นไปหมดไปจึงจะสำเร็จได้สม ประสงค์ คุณกรอานนทฺ์ ปุณฺชนคน
เขลาทั้งหลายที่ได้ถึง พระนิพพานด้วยยากนั้น เพราะเขาปรารถนาเปล่าๆ จึง ไม่ได้ไม่ถึง เขา
ไม่รู้ว่าพระนิพพานอยู่ที่ในใจของเขา มีแต่ คิดในใจว่าจะไปเอาในชาติหน้า หาไม่รู้ไม่ว่า นรกและ
สวรรค์ และพระนิพพานมีอยู่ในตน เหตุฉะนั้นจึงพากันตกทุกข์ ได้ยากลำบากยิ่งนัก พากันเวียนว่าย
ตายเกิดอยู่ในวัฏฏสงสาร นี้ ถือเอากำเนิดในภพน้อยยกพาใหญ่อยู่ไม่มีที่สิ้นที่สุด ข้าแต่ พระมหากัสสปะ
พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาแก่ข้าฯ อานนทฺ์ ด้วยประการดังนี้ แล้วจึงตรัสเทศนาต่อไปอีกว่า
อานนทฺ์ คุณกรอานนทฺ์ บุคคลผู้มีปัญญาพึงคิดถึงตนแล้วปราบใจ ของตนให้พ้นจากทุกข์และความ
ลำบาก และให้ออกจากบ่วง แห่งกิเลสมาให้ได้เถิด ถ้าไม่คิดอย่างนี้ แม้จะมีปัญญาก็มี เสียเปล่า ไม่
นับเข้าในจำนวนที่มีปัญญา กิริยาที่พ้นทุกข์ และ พ้นออกจากบ่วงแห่งกิเลสมาได้ ก็คือพ้นจาก

กิเลสตัณหา ของเรา เมื่อพ้นจากกิเลสตัณหาได้เช่นนั้น ก็ได้ชื่อว่าพ้นจาก ความทุกข์ยากโดยสิ้นเชิง ถ้ายังไม่พ้น ก็ได้ชื่อว่ายังไม่พ้น จากความทุกข์ยาก เมื่อตนยังไม่หลุดไม่พ้น ก็ไม่ควรจะ สั่งสอน ผู้อื่นเพราะตัวยังไม่พ้น จะสั่งสอนผู้อื่นให้พ้นได้ด้วย อากาโรยอย่างไร เปรียบเหมือนบุคคลจะข้าม แม่น้ำ ถ้าตัว ของเราข้ามไปถึงฝั่งปาก โนนแล้ว จึงร้องบอกให้ท่านผู้อื่น ข้ามมาตามตนเช่นนี้สมควร แต่ เมื่อเราร้องบอกเขาแล้ว เขาจะพอใจไปหรือหาไม่ก็แล้วแต่ใจเขาส่วนตัวของเราข้ามไป ได้สม ประสงค์แล้ว ข้ออุปมานี้ฉันใด ผู้ที่จะเป็นครูเป็น อาจารย์สอนให้ผู้อื่นพ้นจากทุกข์ ก็ต้องทำตัวให้ พ้นทุกข์ เสียก่อน จึงสมควรจะสอนคนอื่น มีอุปมาเหมือนผู้ที่ จะพาข้ามแม่น้ำจะนั้น บุคคลที่ เปลื้องตัวให้พ้นออกจาก กองกิเลสยังไม่ได้ และจะไปเปลื้องปลดสัตว์ในป่าช้า ผีทั้งหลายเขาจะ หัวเราะเยาะเย้ยว่า โอโฮ โอหนอ! ตัวของ ท่านก็ยังไม่พ้นทุกข์ แล้วจะมาพาเอาพวกข้าพเจ้าออกจาก ทุกข์ได้อย่างไร ตัวของท่านและพวกข้าพเจ้าก็ยังไม่พ้นนรก อยู่เหมือนกัน จะมาพาพวกข้าพเจ้าให้ พ้นจากนรกได้ด้วย อากาโรยอย่างไร คุณอรานนท์ บุคคลจำพวกใด ที่ให้ผีในป่าช้า หัวเราะเยาะเย้ยเล่น เช่นนี้ บุคคลจำพวกนั้นถ้ามีขึ้นก็เป็นเหตุ ให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บอันตรายต่างๆ หากความสุขความเจริญ มิได้ คุณอรานนท์ คุณหัตถ์ก็ดี นักบวชก็ดี มากล่าวว่าตัวรู้ ตัวเห็นและได้พุดจากไปด้วยผี ดังนี้ก็พึงให้ รู้ว่าคนจำพวกนั้น ไม่ใช่ลูกศิษย์ของเราตถาคต เป็นพวกมิจฉาทิฎฐิภายนอก พระศาสนา ไม่ควร เชื้อถือเอาเป็นครูเป็นอาจารย์ เพราะเขา เป็นคนเจ้าอุบายเจ้าเล่ห์เจ้ากลเท่านั้น ที่มีความรู้จริงเห็นจริง พุดจาสนทนากับผีได้ มีแต่พระพุทธเจ้ากับพระอรหันต์ เท่านั้น นอกนั้นไม่มีใครรู้จริงเห็นจริง เป็น คนอูตริทั้งนั้น คุณอรานนท์ เราจะทำนายไว้ให้เห็นในอนาคตกาลเบื้องหน้า จะเกิดมีพวกมิจฉาทิฎฐิ ภาย

นอกศาสนาอวดอ้างว่าตัวรู้ ตัวเห็นผีได้พุดจากไปด้วยผี ครั้นบุคคลจำพวกนั้นเกิดขึ้นแล้ว ก็จะ เบียดเบียนพระศาสนาของเราให้เสื่อมถอยลงไปด้วย วาทะถ้อยคำเสียดสีต่างๆ พระสงฆ์สามเณรก็ จะเกิดระลำ ระสายหาความสบายมิได้ เขาจะสอนทิฎฐิวัตรอย่างเคร่งครัด ถืออริยญูญิตรงดั่งอย่าง พระเวททนต์ ภายหลังก็จะเกิด พระบ้านพระป่ากันขึ้นแล้วก็จะแตกกันออกเป็นพวกๆ ไม่สามัคคีกัน ต่างพวกก็ถือแต่ตัวดี ศาสนาของเราก็จะ เสื่อมถอยลงไปเพราะพวกมิจฉาทิฎฐิเห็นแก่ลาภและยศ หา ความสุขมิได้ มรรคผลธรรมอันวิเศษก็จะไม่เกิดขึ้นแก่เขา เขาจะเรียนเอาแต่วิชาศีลธรรมอันพวก มิจฉาทิฎฐิสอนให้ รู้อะไรกันขึ้นเล็กน้อยก็อวดดีกันไป แท้ที่จริงความรู้เหล่านั้น ล้วนแต่รู้ดีสำหรับ ไปสู่ นรก เขาก็ไม่พ้นจตุรกายได้เลย คุณอรานนท์ ในอนาคตกาลภายหน้าจะมีอย่างนี้ไม่ต้องสงสัย ถ้าผู้ใดรู้ลัทธิทิฎฐิอย่างนี้ไว้แล้ว เมื่อได้เห็นก็จงเพียรพยายาม ละเว้นก็จะได้ประสบความสุข การที่ จะระงับดับกิเลส ก็ให้ ระงับบริโศก ๒ ประการ ให้เบาบางลง บริโศก ๒ นั้น คือจิรวปัจจย และ เสนาสนะปัจจย ๒ อย่างนี้ ชื่อว่าบริโศก ภายนอกนับเป็น๑ บิณฑบาตปัจจย และกิลานะปัจจย ๒ อย่างนี้ชื่อว่าบริโศกภายในนับเป็นอย่าง๑ บริโศกทั้ง๒ นี้ เป็นตัวกิเลสตัวทุกข์ตัวสุขสิ้นทั้งนั้น ถ้า บริโศกทั้ง๒ นี้ มากขึ้นเท่าใด ทุกข์ก็มากขึ้นไปตามเท่านั้น ถ้าบริโศก ๒ นี้ น้อยลง ความสุขก็มาก ขึ้น ก็คือว่าบาปน้อยลงเท่าใด บุญ กุศลก็มากขึ้นเท่านั้น อันบุญกุศลก็มีอยู่ที่ตัวบุคคลทั้งสิ้น ผู้ที่ละ

บริโภค ๒ นั้นได้แล้ว นรกก็พ้นสวรรค์และพระนิพพาน สิ่งใดๆก็ได้ในที่นี่ **ดูกรอานนท์ บุคคลที่**
บวชเข้าแล้ว **ไม่รู้จะระงับดับกิเลสคือบริโภค ๒ ให้เบาบาง เข้าใจว่า บวชรักษาศีลถือครองวัตรเอา**
บุญไม่หาอุบายระงับดับ กิเลสและบริโภค ๒ จะได้บุญได้ความสุขมาแต่ที่ไหน ถ้าคิดอย่างนั้น แม้จะ
รักษาศีลตลอดพระปาฏิโมกข์และ รุคงควัตร ก็หากเป็นอันรักษาเปล่ารักษาให้เห็น้อยยาก ลำบาก
กายเปล่าไม่อาจเป็นบุญกุศลได้ พระปาฏิโมกข์ รุคงควัตรทั้งหลายที่ทรงบัญญัติแต่ตั้งไว้ นั้น ก็
เพื่อให้เป็น เครื่องระงับดับกิเลสตัณหา คือบริโภคทั้ง ๒ ถ้าระงับไม่ได้ ก็ไม่เป็นบุญเป็นกุศล ผู้ที่
ความเข้าใจว่า พระปาฏิโมกข์ และรุคงควัตรจะช่วยยกตัวให้ขึ้นไปสวรรค์และพระนิพพาน เช่นนี้
เป็นความเห็นของคนที่ไม่เฉลียวปัญญา จะไม่พ้น ทุกข์เลย บริโภคทั้ง ๒ นั้น ได้ชื่อว่าปติโพธ ๒ ที่
แปลว่า ความกังวล การรักษาพระปาฏิโมกข์และรุคงควัตรก็เพื่อจะ ตัดปติโพธความกังวลให้เบา
บางลงได้เท่าใดก็เป็นบุญเป็น กุศลเป็นสวรรค์และพระนิพพานขึ้นไปเท่านั้น พระพุทธเจ้า ย่น
โอวาทคำสั่งสอนลงสู่ปติโพธ ๒ ว่าเป็นที่สุดโดยสิ้นเชิง คือว่านรกสวรรค์และพระนิพพานมีอยู่ที่
ปติโพธ ๒ ครอบ บริบูรณ์ ผู้ศึกษาเล่าเรียนจะรู้มากรู้น้อยเท่าไร ไม่นิยม รู้มาก หรือรู้น้อยถ้าระงับ
ปติโพธนั้นได้ก็เป็นดี จะอยู่วัดบ้านหรือ วัดป่าประการใดก็ตาม ถ้าระงับปติโพธ ๒ นั้น ได้ ย่อมเป็น
ความดีความชอบทั้งสิ้น ถ้าระงับปติโพธ ๒ นั้น ไม่ได้ แม้ จะรู้มากมายและอยู่วัด
บ้านวัดป่าประการใด ย่อมไม่ดีทั้งสิ้น พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาเป็นใจความอย่างนี้ อันดับนั้น จึงตรัส
เทศนาต่อไปอีกว่า **อานนท** **ดูกรอานนท์** **ธรรมนี้** **ชื่อว่าพระยาธรรมมิกราช** **เพราะเป็นใหญ่กว่าธรรม**
ทั้งหลาย **ข้อที่เรากล่าวได้ตรัสไว้แล้วในธรรมหมวดนี้** **คือได้ขึ้นรก** **สวรรค์และพระนิพพาน** **กิเลส**
ตัณหาโดยจะแจ้งสิ้นเชิง **เมื่อผู้ใดได้ฟังแล้วปรารถนาสุขทุกข์ประการใด ก็จงเลือก** **ประพฤติตาม**
ความปรารถนา **เมื่อพระพุทธเจ้าตรัส ฉะนี้** **แล้ว** **จึงซ้ำตรัสอนุญาตปัจฉิมบรรพชาไว้แก่ข้าฯ** **อานนท์**
อานนท **ดูกรอานนท์** **แม้ในปัจจุบันกาลเมื่อหาพระสงฆ์** **ครบคณะบรรพชาไม่ได้** **โดยที่สุดแม้ภิกษุ**
องค์เดียว **เมื่อ** **กุลบุตรมีศรัทธาเลื่อมใสในคุณแห่งเรากล่าว** **อยากจะทำ** **เป็นภิกษุในสำนักแห่ง**
ภิกษุองค์เดียว **ก็จงบวชเถิด** **โดยที่** **สุดลงไปอีก** **แม้จะหาภิกษุสักองค์เดียวไม่ได้** **กุลบุตรผู้มี** **ศรัทธา**
ใคร่จะทำ **บวชสืบศาสนาแห่งเรากล่าว** **ก็ให้ศึกษา** **จตุตถปาราชิก** **และบริโภค ๒** **นั้นให้เข้าใจ** **แล้วเข้า**
สู่เฉพาะ **พระพุทธรูปหรือพระสถูปหรือพระเจดีย์** **หรือแม้หาที่ควร** **เคารพเช่นนั้นไม่ได้** **ก็ให้ระลึก**
ถึงเรากล่าวแล้วบวชเป็น **ภิกษุเถิด** **ให้ตั้งใจสมาทานว่า** **อิมं ปัพพชฺชํ สมายิยามิ. ทุตฺติมฺปิ ตตฺติมฺปิ.**
อิมं ปัพพชฺชํ สมายิยามิ. **แล้ว** **ให้สมาทานจตุตถปาราชิก** **ว่า** **ปฐฺมํ ปาราชิกํ สมายิยามิ** **ทุตฺติยํ ตตฺติยํ**
จตุตฺถํ ปาราชิกํ สมายิยามิ. **แล้วบวชเป็น** **ภิกษุเถิด** **ถ้าหากพระสงฆ์ยังมีอยู่อย่างน้อยเพียงองค์เดียว**
แล้วจะบวชโดยลำพังไม่ได้ **ถ้าขึ้นบวชชื่อว่า** **คุณุกุหมิน** **พระศาสนา** **เป็นบาปยิ่งนักอย่าทำเลย** **เมื่อ**
บวชโดยวิธีนี้ **ผู้ใดคัดค้านว่าไม่ควร** **จะเป็นบาปเป็นกรรมยิ่งนัก** **เรานุญาต** **ไว้สำหรับคราว**
อันตรธานต่างหาก **เข้าแต่พระมหากัสสปะ** **พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาแก่ข้าฯ** **อานนท์ดังนี้** **ขอพระ** **อริย**
สงฆ์ทั้งหลายจงทราบด้วยพลญาณของตน **โดยนัยดัง** **ข้าพเจ้าอานนท์แสดงมานี้** **เทอญ** **แล้วพระองค์**
ก็หยุดไม่ทรง **ตรัสเทศนาอีกต่อไป** **ข้าพเจ้ากราบถวายบังคมแล้ว** **ก็กลับ** **ไปสู่สำนักท่านคิริมานนท์**

แสดงสัญญาทั้ง ๒ ประการ คือ รูปสัญญา นามสัญญา ให้พระผู้เป็นเจ้าของฟงโดยพุทธบริหาร ทุก
ประการ ท่านคิริมานนที่กำหนดตามพระธรรมเทศนา ก็ได้บรรลุพระอรหัตตผล ในขณะที่วางธุระ
ในรูปในนาม โรคภัยของท่านที่เจ็บปวดเวทนา ก็อันตรธานหายในขณะนั้น ข้าแต่พระมหากัสสปะผู้
มีอายุ พระสูตรนี้จะได้ชื่อว่าพระยา ธรรมมิกสูตร ตามรับสั่งนั้นก็เสียนิमितไป เพราะอาศัย พระผู้
เป็นเจ้าของคิริมานนที่เป็นนิमित

พระสูตรนี้พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาที่วัดเชตวันาราม ปรารภ พระคิริมานนที่เกิดอาพาธให้เป็น
เหตุ จึงได้ชื่อว่า คิริมานนทสูตร มีเนื้อความดังแสดงมานี้แล.